

ევროკავშირი
საქართველოსთვის
The European Union for Georgia

სოფლის მეურნეობის სექტორის ანალიზი: ღირებულებათა ჯაჭვი და საექსპორტო პოტენციალი

Research

პოლიტიკის დოკუმენტი

პი ემ სი კვლევითი ცენტრი
ფიფლ ინ ნიდ

*ირაკლი გაბრიაძე
რეზო ბერაძე
მარიამ გაბახიძე*

**სოფლის მეურნეობის
სექტორის ანალიზი:
ღირებულებათა ჯაჭვი და
საექსპორტო პოტენციალი**

ევროკავშირი
საქართველოსთვის
The European Union for Georgia

პროექტი „სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციები ევროპასთან
თავისუფალი ვაჭრობის მხარდასაჭერად“ დაფინანსებულია ევროკავშირისა და
ჩეხეთის განვითარების სააგენტოს მიერ. პროექტს ახორციელებს „ფიფლ ინ ნიდ“.

პროექტის პარტნიორები არიან:

„ეს პუბლიკაცია შექმნილია
ევროკავშირის მხარდაჭერით.
მის შინაარსზე სრულად
პასუხისმგებელია ჩვეური
არასამთავრობო ორგანიზაცია
„ფიფლ ინ ნიდ“ და შესაძლოა,
რომ იგი არ გამოხატავდეს
ევროკავშირის შეხედულებებს.“

შინაარსი

შესავალი	6
1. სოფლის მეურნეობის სექტორის მიმოხილვა	7
2. საგარეო ვაჭრობა	11
2.1 საქართველოს ძირითადი საექსპორტო ბაზრები	11
2.2 სასოფლო სამეურნეო პროდუქტების ექსპორტის მიმოხილვა	12
2.3 ევროკავშირის ძირითადი საიმპორტო სასოფლო სამეურნეო პროდუქტები	13
3. ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება (DCFTA)	15
4. შერჩეული პროდუქტების ევროკავშირში ექსპორტის პოტენციალი	17
4.1 ჟოლო	17
4.2 მაცვალი	18
4.3 ბროკოლი	19
4.4 მანდარინი	19
4.5 სტაფილო	19
4.6 დაფნა	20
4.7 პომიდორი	21
5. სოფლის მეურნეობის ღირებულებათა ჯაჭვი	22
5.1 სოფლის მეურნეობის ღირებულებათა ჯაჭვის ძირითადი რგოლები	23
5.2 ღირებულებათა ჯაჭვზე მოქმედი გარე ფაქტორები	28
5.2.1 საკონსულტაციო და საინფორმაციო ცენტრები	28
5.2.2 სურსათის უვნებლობა	29
5.2.3 ასოციაციები	30
5.2.4 განათლება და დუალური სწავლება	31
5.2.5 ფინანსური ინსტიტუტები და ფინანსებზე ხელმისაწვდომობა	32
5.2.6 სადაზღვევო კომპანიები	33
5.2.7 სახელმწიფო უწყებები	34
5.2.8 დონორი ორგანიზაციები	35
5.2.9 ტრანსპორტი	36
6. სოფლის მეურნეობის სექტორის SWOT ანალიზი	38
7. რეკომენდაციები	39
დასკვნა	40
გამოყენებული ლიტერატურა	41

საქართველოს კლიმატური პირობები მრავალი სახეობის სასოფლო-სამეურნეო კულტურის წარმოების საშუალებას იძლევა. თუმცა, საქართველოში წარმოებულ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების უმრავლესობას კონკურენციის გაწევა უჭირს როგორც საერთაშორისო, ასევე ადგილობრივ ბაზრებზე. დაბალ კონკურენტუნარიანობას ბევრი ფაქტორი განაპირობებს, მათ შორის დაბალი მოსავლიანობა, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების ღირებულებათა სუსტი ჯაჭვი, მიწის მაღალი ფრაგმენტაცია და მიწების რეგისტრაციასთან დაკავშირებული პრობლემები. გარდა ამისა, პროდუქციის დაბალი ხარისხი, არასტანდარტულობა და შესაბამისი სერთიფიკატების უქონლობა პროდუქციის გასაღებისთვის მხოლოდ „ნაცნობ“ ბაზრებს ტოვებს ხელმისაწვდომს (ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნები, განსაკუთრებით კი რუსეთი), რომლებიც მეტად არაპროგნოზირებადია. საექსპორტო ბაზრების სასურველ ალტერნატივად შეგვიძლია განვიხილოთ მაღალშემოსავლიანი და სტაბილური ევროკავშირის ბაზარი, სადაც გარკვეული სახის ბარიერები მოიხსნა ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის (DCFTA) შესახებ შეთანხმებით. აღნიშნული ხელშეკრულება საქართველოს სხვა გარე მიმწოდებლებთან შედარებით გარკვეულ უპირატესობას ანიჭებს, თუმცა, ევროკავშირის ბაზარი ნებისმიერი მომწოდებლისგან ელოდება მაღალი ხარისხის პროდუქციას, რომელიც სერთიფიკატებით დადასტურებული შესაბამისი სტანდარტების დაცვითაა ნაწარმოები. აღნიშნული სტანდარტების დაკმაყოფილება ქართველი მწარმოებლებისთვის ზრდის პროდუქციის წარმოებისთვის საჭირო ხარჯებს და ამცირებს კონკურენციის გაწევის შესაძლებლობას ევროკავშირის ბაზარზე.

მოცემული კვლევის მიზანია, მკითხველს მიაწოდოს ინფორმაცია საქართველოს სოფლის მეურნეობის სექტორის კონკურენტუნარიანობასთან დაკავშირებული ძირითადი საკითხების შესახებ. მათ შორის, სექტორის ფართო პრობლემატიკისა და საექსპორტო პოტენციალის, სოფლის მეურნეობის ღირებულებათა ჯაჭვის და მასზე მოქმედი შიდა და გარე ფაქტორების შესახებ. ნაშრომს საფუძვლად უდევს 2017-18 წლებში საქართველოს 7 რეგიონში სპეციალურად შერჩეული 7 პროდუქტის¹ საექსპორტო პოტენციალისა და ღირებულებათა ჯაჭვის ანალიზი და წარმოადგენს მიღებული შედეგების ერთგვარ განზოგადებას მთლიან სოფლის მეურნეობის სექტორზე.

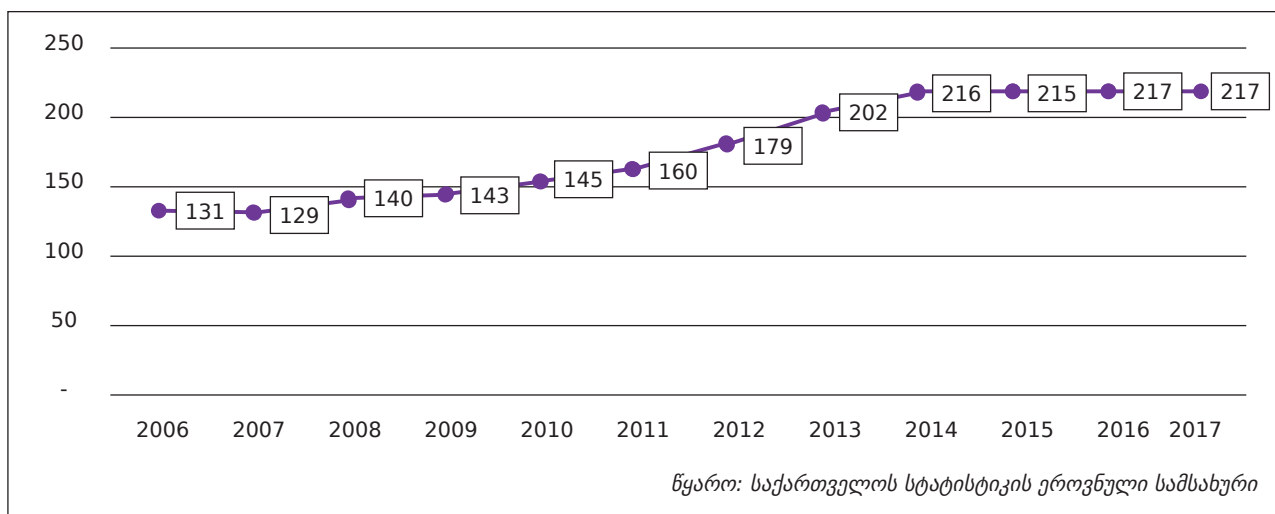
მოცემული ნაშრომის პირველ თავში განხილულია საქართველოს სოფლის მეურნეობის ძირითადი პრობლემები, რასაც მეორე თავში მოჰყვება საქართველოს ძირითადი სავაჭრო პარტნიორებისა და საექსპორტო პროდუქტების მოკლე მიმოხილვა, მათ შორის განხილულია ევროკავშირის ძირითადი საიმპორტო პროდუქტები. მესამე თავი მიმოიხილავს ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებას, რასაც მეოთხე თავში მოჰყვება ქართული სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ევროკავშირში შეტანის პოტენციალისა და პრობლემების შესახებ შემაჯამებელი მიმოხილვა. მეხუთე თავში მკითხველს შეუძლია მოიძიოს ინფორმაცია საქართველოში სოფლის მეურნეობის ღირებულებათა ჯაჭვის შიდა რგოლების (ნედლეულის მომწოდებლები, ფერმერები და საოჯახო მეურნეობები, კოოპერატივები, შუამავლები, ბაზრები და მარკეტები, ექსპორტიორები, ადგილობრივი და უცხოელი მომხმარებლები) და მასზე მოქმედი გარე ფაქტორების (ასოციაციები, საკონსულტაციო ცენტრები, განათლების შესაძლებლობები, ფინანსური ინსტიტუტები, სახელმწიფო და დონორო ორგანიზაციები) შესახებ. მომდევნო თავში შეჯამებულია საქართველოს სოფლის მეურნეობის სექტორის ძლიერი და სუსტი მხარეები, ასევე ის საფრთხეები და გამოწვევები რომელიც მოცემულია სექტორში. მეშვიდე თავი კი აჯამებს იმ პრაქტიკულ რეკომენდაციებს, რომელიც შეუძლიათ გამოიყენონ დაინტერესებულმა მწარმოებლებმა კონკურენტუნარიანობის გასაზრდელად.

¹ ბროკოლი - ქვემო ქართლში; სტაფილო - სამცხე-ჯავახეთში; მანდარინი - აჭარაში; დაფნა - სამეგრელოში; პომიდორი - იმერეთში; ჟოლო - დუშეთი და მაყვალი - კახეთი. კვლები შეგიძლიათ იხილოთ: <http://www.pmcg-i.com/publications/reports>

1. სოფლის მეურნეობის სექტორის მიმოხილვა

2018 წლის მონაცემებით, საქართველოს სოფლის მეურნეობის სექტორში მუშაობს დასაქმებულთა 43.1%, მაშინ როდესაც სოფლის მეურნეობის სექტორის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში 7.7%-ია. აღნიშნული ნიშნავს სექტორის დაბალ პროდუქტიულობას და რაც მთავარია, სოფლად მცხოვრები ადამიანების დაბალ შემოსავლებს. როგორც ქვემოთ მოცემულ გრაფიკზეა ასახული (იხ. გრაფიკი 1), ბოლო წლებში სოფლად მცხოვრები ადამიანების რეალური შემოსავალი არ იცვლება. რეალურ შემოსავლებთან ერთად სექტორის დაბალი პროდუქტიულობა და ზრდის დაბალ ტემპები განაპირობებს იმასაც, რომ სოფლად მცხოვრები მოსახლეობა (ქვეყნის მთლიანი მოსახლეობის 42%) უფრო ღარიბია, ვიდრე ქალაქად მცხოვრები. კერძოდ, 2018 წელს ქალაქად სიღარიბის აბსოლუტურ ზღვარს მიღმა ცხოვრობდა მოსახლეობის 18.0%, მაშინ როცა სოფლად ეს მაჩვენებელი 23,1%-ს შეადგენდა.

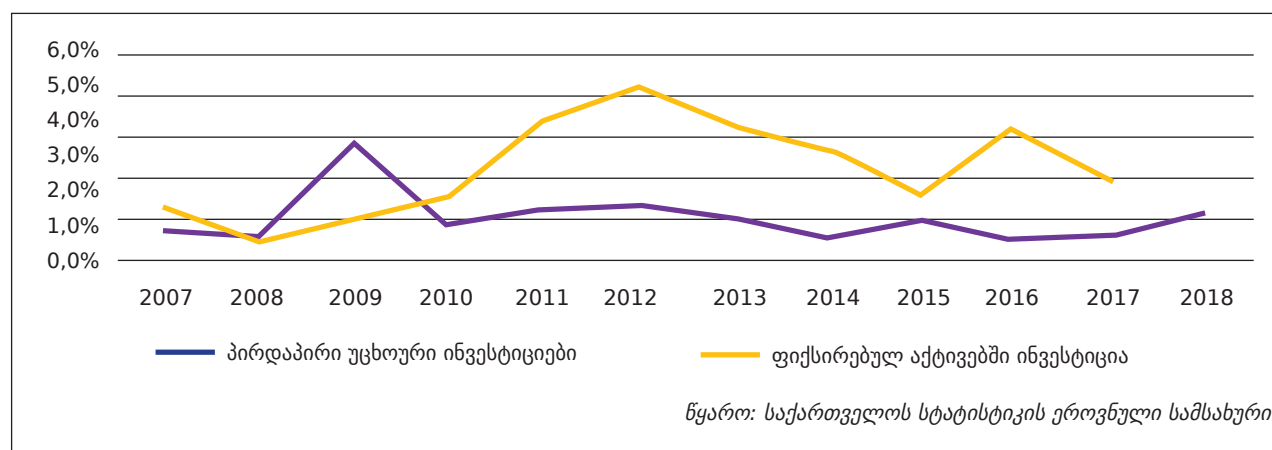
გრაფიკი 1: ერთ სულ მოსახლეზე რეალური შემოსავლების დინამიკა სოფლად (ლარში)

უარყოფითი ტენდენცია ფიქსირდება იმ ფონზე, როდესაც სახელმწიფოს მიერ სოფლის მეურნეობის მიმართულებით გაწეული ხარჯები 2010 წლიდან მოყოლებული საგრძნობლად გაზრდილი. ხარჯებმა პიკს 2016 წელს მიაღწია და 330,3 მილიონი ლარი შეადგინა. 2018 წელს მოხდა სოფლის მეურნეობის და გარემოს დაცვის სამინისტროების გაერთიანება. შედეგად, 2018 წლის დამტკიცებული გეგმის თანახმად გაერთიანებული სამინისტროს ბიუჯეტი შეადგენს 274,8 მილიონ ლარს. ხოლო 2019 წლის გეგმის მიხედვით 338.9 მილიონ ლარს.

სექტორის სუსტ ეკონომიკურ მაჩვენებლებს და სექტორში მწარმოებლურობის დაბალ დონეს რამდენიმე ძირითადი მიზეზი აქვს. მათ შორისაა, სასოფლო სამეურნეო მიწების დანაწევრება და საკუთრების უფლებასთან დაკავშირებული საკითხები, რაც ინვესტაციების მიწის რესურსის არაეფექტიან განკარგვას. ასევე, პრობლემურია სოფლის მეურნეობის ღირებულებათა ჯაჭვთან დაკავშირებული საკითხები, როგორიცაა რგოლებს შორის კავშირის სისუსტე, საკონსულტაციო და საექსპერტო მომსახურება, განათლება, სტანდარტების დაცვა და ა.შ.. ცალკე აღნიშვნის ღირსია ინვესტიციები რაც თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვისა და შესაბამისად პროდუქტიულობის ზრდის მნიშვნელოვანი ფაქტორია. როგორც ქვემოთ მოცემული გრაფიკი გვიჩვენებს (იხ. გრაფიკი 2), სექტორში განხორციელებული ინვესტიციები მთლიანი ინვესტიციების საკმაოდ მცირე ნაწილია იმისათვის რომ ვისაუბროთ მექანიზაციაზე და მის დადებით მხარეებზე.

გრაფიკი 2: სოფლის მეურნეობის სექტორში განხორციელებული ინვესტიციების წილი

შედეგად სექტორის გამონწვევად რჩება დაბალი მწარმოებლურობის დონე. როგორც ცხრილი 1-დან ჩანს, კულტურების მიხედვით პროდუქტიულობა საქართველოში საგრძნობლად ჩამორჩება არათუ მოწინავე ქვეყნების, არამედ მსოფლიოს საშუალო პროდუქტიულობასაც. ასევე, საქართველოში პროდუქტიულობა მეზობელ ქვეყნებთან შედარებითაც (სომხეთი, აზერბაიჯანი, თურქეთი) საკმაოდ დაბალია, რაც პრობლემებს შორის თითქმის გამორიცხავს გეოგრაფიულ ფაქტორებს (ცუდი კლიმატური პირობები, სტიქია და ა.შ.). შესაბამისად, ფაქტია, რომ სიტუაციის გაუმჯობესებისათვის ქვეყანას აქვს დიდი პოტენციალი.

ცხრილი 1: პროდუქტიულობა კულტურების მიხედვით (2017)

	პროდუქტი	საქართველო მოსავლიანობა (ტონა/ჰა)	მსოფლიოს საშუალო მოსავლიანობა (ტონა/ჰა)
1	კიტრი	13	43
2	პომიდორი	12	40
3	საზამთრო	25	36
4	სტაფილო	6	27
5	მანდარინი	3	15
6	ყვავილოვანი კომბოსტო და ბროკოლი	N/A	16
7	ჯოლი	N/A	7
8	დაფნა	N/A	2
9	კომბოსტო და სხვა (brassicas)	25	30
10	მარწყვი	7	24
11	ხახვი, მშრალი	9	20
12	წინაკა (Chillies, peppers)	7	19
13	კარტოფილი	12	19
14	მსხალი	8	17
15	ატამი და ნექტარინები	5	16
16	ყურძენი	4	11
17	კენკრა და სხვა	2	8
18	ხილი (Fruit, stone nes)	4	8
19	კომში (Quinces)	6	6
20	სიმინდი	3	6

21	ხილი, ცოცხალი	5	6
22	ალუბალი	3	5
23	ქლიავი	4	4
24	ხორბალი	3	4
25	კაკალი, ნატუქით	2	3
26	ქერი	2	3
27	ჭვავი	2	3
28	შვრია	2	2
29	მინის თხილი, ნატუქით	1	2
30	ბარდა, მშრალი	1	2
31	ნუში, ნატუქით	1	2
32	ჩაი	1	1

წყარო: FAO

დაბალი მწარმოებლურობის ერთ-ერთი გამომწვევი მიზეზია მიწების ფრაგმენტაცია. როგორც კვლევები აჩვენებს², ფერმის ზომა დადებით კავშირშია შემოსავლებთან და პროდუქტიულობასთან. შესაბამისად, პროდუქტიულობის ამაღლება ძნელად წარმოსადგენია საქართველოში მიწების არსებული განაწილების პირობებში. კერძოდ, 2014 წლის აღწერის მიხედვით (საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, სასოფლო-სამეურნეო აღწერა 2014), სახნავი მიწების მფლობელი ოჯახური მეურნეობების 87% ფლობს 1 ჰექტარზე ნაკლებ მიწას, ხოლო 50 ჰექტარზე მეტს ფლობს მეურნეობების მხოლოდ 0,1%. ასევე, საშუალოდ ერთი მეურნეობა (ოჯახური მეურნეობა ან სასოფლო სამეურნეო საწარმო) ფლობს 1,37 ჰექტარ სასოფლო სამეურნეო მიწას, საიდანაც 0,71 ჰექტარი მოდის სახნავ-სათეს, ხოლო 0,4 ჰექტარი მრავალწლოვან ნარგავებზე. აღნიშნული სტატისტიკა ცალსახად მიუთითებს მიწის ფრაგმენტაციის მაღალ ხარისხზე.

შედარებისთვის, ქვემოთ მოცემულ ცხრილში (იხ. ცხრილი 2) წარმოდგენილია მონაცემები სხვადასხვა ქვეყნებში არსებული ფერმების საშუალო ზომის შესახებ ათწლეულების მიხედვით. როგორც ცხრილიდან ჩანს, საშუალო ფერმის ზომა თითქმის ყველა ამ ქვეყანაში საგრძნობლად აღემატება საშუალო ფერმის ზომას საქართველოში.

ცხრილი 2: ფერმის საშუალო ზომა, ჰექტარი

ქვეყანა	1960	1970	1980	1990	2000
არგენტინა	371.3	..	..		582.5
ავსტრია	19.4	20.7	24.2		34.1
კანადა	145.2	187.5	207.0		273.4
ჩილე	118.5	..	92.4		83.7
კოლუმბია	22.6	26.3	..		25.1
კვიპროსი	..	..		4.5	4.4
დანია	15.9	21.0		26.4	49.8
ევვიპტე	1.6	..		1.0	0.8
საფრანგეთი	18.8	22.1		26.6	45.0

² Fao, "The State of Food and Agriculture: Leveraging Food Systems For Inclusive Rural Transformation."

გერმანია	12.1	14.2		17.0	40.5
საბერძნეთი	3.2	3.4		..	4.7
უნგრეთი	..	9.3		11.7	6.7
იტალია	6.2	6.9		7.2	7.6
პოლონეთი	6.4	4.8		..	6.6
პორტუგალია	..	6.1		6.6	12.5
ესპანეთი	14.8	17.8		18.7	23.9
ურუგვაი	195.3	214.1		234.4	287.4
ავსტრალია	1843.6	1993.0		2818.9	3243.2
სლოვენია	..	..		..	11.0

წყარო³

ასევე, ქვეყნის ჯგუფებს თუ განვითარებად, 2010 წლის მონაცემებით მაღალ (high-income) და საშუალო მაღალ (upper-middle-income) შემოსავლიან ქვეყნებში ფერმის საშუალო ზომა იყო 27 და 60 ჰექტარი შესაბამისად, მაშინ როცა დაბალ (low-income) და დაბალი საშუალო (lower-middle-income) შემოსავლის მქონე ქვეყნებში აღნიშნული მაჩვენებელი საგრძნობლად დაბალია (1,3 და 1,5 ჰა შესაბამისად). განსხვავებულია მიწის განაწილებაც: 5 ჰა-ზე მეტი ფერმები დაბალ შემოსავლიან ქვეყნებში (low-income) მთლიანი ფერმების 27%-ს შეადგენენ, დაბალი საშუალო შემოსავლის ქვეყნებში (lower-middle-income) 41%-ს, მაღალი საშუალო შემოსავლის ქვეყნებში (upper-middle-income) 93%, ხოლო მაღალი შემოსავლის ქვეყნებში (high-income) 98%⁴.

ფრაგმენტაციასთან ერთად საქართველოში პრობლემურია სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული სასოფლო სამეურნეო მიწის განკარგვა და კერძო პირების მიერ მიწის რეგისტრაციის საკითხიც. შესაბამისად, სოფლის მეურნეობისათვის ფუნდამენტურ რესურსთან დაკავშირებით ფერხდება საბაზრო მექანიზმების მუშაობა, რაც იწვევს აღნიშნული რესურსის არაეფექტიან განკარგვას⁵.

შეჯამების სახით, შეიძლება ითქვას, რომ სექტორში ძირითად პრობლემად რჩება ინვესტიციების განხორციელება და მექანიზაციის გაზრდა, თითქმის ყველა კულტურის დაბალი პროდუქტიულობა, მიწების ფრაგმენტაციის საკითხი და მიწის რეგისტრაციასა და განკარგვასთან დაკავშირებული პრობლემები. ასევე, უმეტეს შემთხვევაში არ არსებობს მოსახლეობაში დამოკიდებულება სოფლის მეურნეობისადმი, როგორც ბიზნეს საქმიანობა. შედეგად, ძირითადი ფუნქცია რასაც აღნიშნული სექტორი დღეს-დღეობით ასრულებს არის ე.წ. საარსებო ეკონომიკის (Subsistence economy) ფუნქცია, რაც მნიშვნელოვნად განსხვავდება სექტორის მიმართ არსებული მოლოდინებისგან. შესაბამისად, ამ პირობებში რთულია მასშტაბის ეკონომიკის მიღწევა და ეფექტიანობის/პროდუქტიულობის ამაღლება, რაც აუცილებელია ბაზარზე კონკურენტუნარიანი პროდუქციის შეთავაზებისთვის.

³ Lowder, Skoet, and Raney, "The Number, Size, and Distribution of Farms, Smallholder Farms, and Family Farms Worldwide."

⁴ FAO, "The State of Food and Agriculture: Leveraging Food Systems For Inclusive Rural Transformation."

⁵ სხვ., 2018

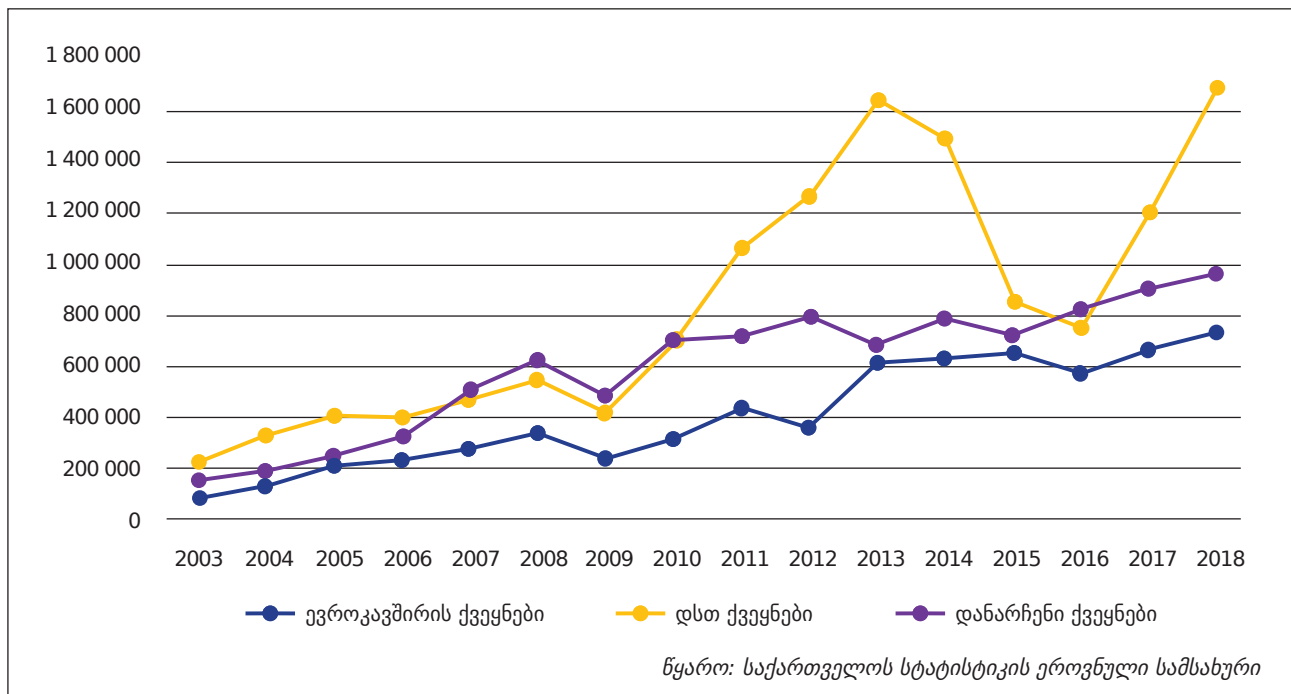

2. საგარეო ვაჭრობა

2.1 საქართველოს ძირითადი საექსპორტო ბაზრები

საქართველოდან განხორციელებული პროდუქციის ექსპორტს ბოლო 15 წლის განმავლობაში დადებითი დინამიკა აქვს, თუმცა, ქვეყანა სტაბილური სავაჭრო პარტნიორებისა და მაღალშემოსავლიანი საექსპორტო პროდუქტების ძიების პროცესშია. საქართველოს ძირითად სავაჭრო პარტნიორებად, გარდა მეზობელი ქვეყნებისა, შეგვიძლია მოვიაზროთ დსთ-სა და ევროკავშირის ქვეყნები. თუმცა, როგორც ქვემოთ მოცემული გრაფიკიდან ჩანს, რამდენადაც მარტივია დსთ-ს ქვეყნებში ექსპორტი, იმდენად არასტაბილურია.

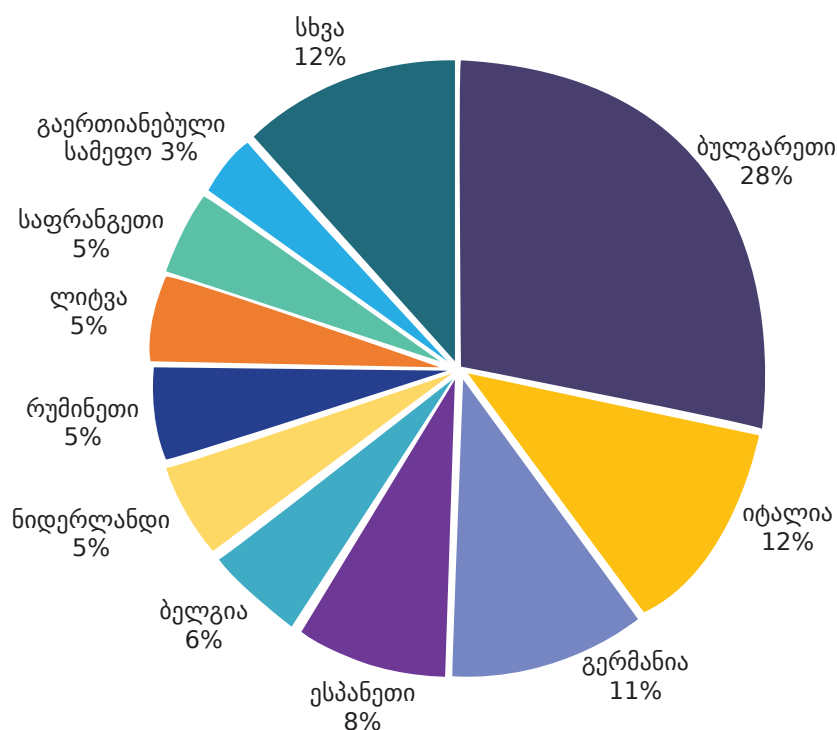
გრაფიკი 3: ექსპორტი საქართველოდან, '000 USD

2008-2018 წლებში საქართველოდან სულ 23,5 მილიარდი დოლარის პროდუქციის ექსპორტი განხორციელდა. აქედან, ყველაზე მეტი, მეზობელ აზერბაიჯანში (16.5%), სომხეთსა (9,2%) და თურქეთში (8,7%). თუმცა, ბოლო წლებში მნიშვნელოვნად გაიზარდა ექსპორტი რუსეთში და ჩინეთში. მხოლოდ 2017 და 2018 წლების მონაცემებს თუ განვიხილავთ, წილობრივად ყველაზე მეტი 13.7% ექსპორტი რუსეთში განხორციელდა, ხოლო აზერბაიჯანში 12.7%. ამავე პერიოდში, გაიზარდა ჩინეთის წილი 6.6%-მდე.

ფაქტია, რომ ქართველი მწარმოებლები და ექსპორტიორები ახალი ბაზრების ძიებაში არიან. მაღალ გადახდისუნარიანი და სტაბილური ევროკავშირის ბაზარი ძალიან მომხიბვლელია, თუმცა საკმაოდ მომთხოვნიც. 2008-2018 წლებში ევროკავშირის ქვეყნებში ექსპორტი შეადგენდა საქართველოდან განხორციელებული მთლიანი ექსპორტის 21.87%. ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი 2015 წელს დაფიქსირდა, როცა ევროკავშირში ექსპორტმა მთლიანი ექსპორტის თითქმის 30% შეადგინა. ევროკავშირის ქვეყნებს შორის ყველაზე მეტი ექსპორტი განხორციელდა ბულგარეთში (საქართველოდან ევროკავშირში მთლიანი ექსპორტის 28%), რასაც მოყვება იტალია (12%) და გერმანია (11%).

გრაფიკი 4: საქართველოდან ექსპორტი ევროკავშირის ქვეყნებში, 2008-18 წწ

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

2.2 სასოფლო სამეურნეო პროდუქტების ექსპორტის მიმოხილვა

საქართველოს საექსპორტო პროდუქციაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს სოფლის მეურნეობასთან დაკავშირებულ პროდუქტებს⁶. 2008-2018 წლებში სოფლის მეურნეობასთან დაკავშირებული ძირითადი საექსპორტო პროდუქტებს შორის ლიდერობს თხილი და კაკალი (მთლიანი ექსპორტის 5%), ღვინო (4.5%) და სპირტიანი სასმელები (3,7%).

ცხრილი 3: სოფლის მეურნეობასთან დაკავშირებული ძირითადი საექსპორტო პროდუქტები

საქართველო	2008	2010	2012	2014	2016	2018	10 წელი	%
ექსპორტი (ათასი აშშ დოლარი)	1,495,345	1,677,307	2,376,635	2,861,045	2,112,913	3,354,498	25,048,282	17.2
კაკალი სხვა, ახალი ან გამხმარი	31,732	75,134	83,658	183,399	179,692	69,677	1,249,963	5.0%
ყურძნის ნატურალური ღვინოები	36,863	41,138	64,828	180,402	113,534	196,946	1,115,244	4.5%
სპირტიანი სასმელები	58,993	55,705	80,029	95,307	91,911	129,075	924,296	3.7%

⁶ სოფლის მეურნეობის პროდუქცია საკმაოდ ვიწრო კატეგორიაა იმ გაგებით, რომ ეს კატეგორია მოიცავს პირველად (გადამუშავებელ) პროდუქტებს, როგორცაა მაგალითად თხილი და მანდარინი. თუმცა არ მოიცავს ისეთ სამრეწველო პროდუქტებს, რომელიც თავისი არსით კავშირშია სოფლის მეურნეობასთან, თუმცა გადამუშავებულია, მაგალითად ღვინო. შესაბამისად, მოცემული კვლევის ფოკუსი უფრო ფართოა და განიხილავს ორივე ტიპის პროდუქციას სახელით სოფლის მეურნეობასთან დაკავშირებული ძირითადი პროდუქტები.

მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი, ცოცხალი	585	19,310	39,252	30,067	36,842	29,533	304,533	1.2%
ცხვრები და თხები ცოცხალი	463	13,427	18,040	21,040	10,525	4,138	141,363	0.6%
ხე-ტყის მასალა	19,563	7,480	9,516	11,331	13,613	15,249	138,931	0.6%
ხორბალი და მესლინი	3,188	7,242	49,810	12,377	986	2,734	138,694	0.6%
ციტრუსების ნაყოფი ახალი ან გამხმარი	3,878	12,143	7,670	14,734	11,587	14,842	130,804	0.5%
ფქვილი და გრანულები ხორცის, თევზის ან კიბოსნაირებისაგან	223	2,691	810	15,680	15,251	15,216	89,758	0.4%
ხილისა და ბოსტნეულის წვენები	8,402	6,201	12,577	10,558	5,566	8,704	85,234	0.3%

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

აღსანიშნავია ცხრილში წარმოდგენილი ყველაზე მაღალშემოსავლიანი პროდუქტების ექსპორტის არასტაბილური ხასიათი, რომელიც ბევრ ფაქტორზეა დამოკიდებული. მაგალითად, წლების მანძილზე მზარდი საექსპორტო პოტენციალის მქონე თხილის ექსპორტი 2018 წელს დრამატულად შემცირდა აზიური ფაროსანასა და გავრცელებული დაავადებების გამო. არასტაბილურია შინაური ცხოველების ექსპორტიც. ეს დინამიკა კარგად აჩვენებს, რამდენად დაუცველია სოფლის მეურნეობის სექტორი შიდა და გარე ფაქტორების უარყოფითი ზემოქმედებისგან.

2.3 ევროკავშირის ძირითადი საიმპორტო სასოფლო სამეურნეო პროდუქტები

ქვემოთ მოცემულ ცხრილში (იხ. ცხრილი 4) წარმოდგენილია ევროკავშირის ქვეყნების (28 ქვეყანა, EU28) ტოპ 10 საიმპორტო სასოფლო სამეურნეო პროდუქტი. პროდუქტებს შორის ლიდერობს ყავა, რომლის იმპორტმაც 2013-2017 წლებში თითქმის 50 მილიარდი დოლარი შეადგინა. ყავისგან და პალმის ზეთისგან განსხვავებით, რომელთა წარმოებაც საქართველოში არ ხდება, ქართველი ფერმერებისთვის შეიძლება საინტერესო იყოს თითქმის ყველა დანარჩენი პროდუქტის იმპორტი. მაგალითად სოიო, რომლის იმპორტმაც ევროკავშირის ქვეყნებში 5 წლის განმავლობაში თითქმის 32 მილიარდი დოლარი შეადგინა⁷. ასევე, საყურადღებოა სიმინდისა და თამბაქოს ნედლეულის მაღალი საექსპორტო პოტენციალი ევროკავშირში. დამატებით, ხილისა და ბოსტნეულის წვენების ექსპორტზე ორიენტირება ქვეყანაში პირველადი სოფლის მეურნეობის პროდუქტების გადამამუშავებისა და დამატებული ღირებულების შექმნის შესაძლებლობაა.

⁷ FAO-ს მონაცემებზე დაყრდნობით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მსოფლიოს სხვა ქვეყნებთან შედარებით სოიო საქართველოში ერთ-ერთი ყველაზე მაღალპროდუქტიული კულტურაა.

ცხრილი 4: პროდუქციის იმპორტი ევროკავშირში, '000,000 USD

EU28	2013	2014	2015	2016	2017	5 წელი	%
იმპორტი (მილიონი)	\$2,242,512	\$2,247,835	\$1,918,104	\$1,894,809	\$2,095,737	\$10,398,996	2.24%
ყავა	\$9,859	\$10,437	\$9,827	\$9,367	\$9,878	\$49,367	0.47%
სოიოს ცერცვი	\$7,441	\$7,011	\$5,834	\$5,887	\$5,564	\$31,737	0.31%
პალმის ზეთი	\$6,031	\$6,078	\$4,842	\$4,566	\$5,481	\$26,998	0.26%
თხილი და სხვა კაკალი	\$4,023	\$4,775	\$5,561	\$4,750	\$4,553	\$23,662	0.23%
კაკაოს მარცვალი	\$3,583	\$4,209	\$4,649	\$5,375	\$4,564	\$22,379	0.22%
ბანანი	\$3,966	\$4,129	\$3,743	\$3,879	\$4,428	\$20,145	0.19%
ყურძნის ნატურალური ღვინოები	\$3,275	\$3,261	\$3,068	\$2,924	\$2,964	\$15,491	0.15%
სიმინდი	\$3,401	\$3,544	\$2,378	\$2,380	\$3,169	\$14,873	0.14%
თამბაქოს ნედლეული	\$3,081	\$3,227	\$3,010	\$2,558	\$2,724	\$14,601	0.14%
ხილისა და ბოსტნეულის წვენები	\$2,806	\$3,031	\$2,414	\$2,522	\$2,533	\$13,307	0.13%

წყარო: <https://comtrade.un.org/data>

ევროპის საექსპორტო ბაზრის პოტენციალს კარგად ხედავენ საქართველოში. ქვეყნის გაცხადებული გეზიც ევროპისკენაა და ევროკავშირიც ცდილობს შემხვედრი ნაბიჯებით უპასუხოს ჩვენს სწრაფვას. ერთ-ერთი ასეთი ნაბიჯია ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების გაფორმება, რითიც საქართველომ მიიღო გარკვეული უპირატესობები სხვა იმპორტიორებთან შედარებით. შედეგად, ევროკავშირის მიმართულებით დინამიკა დადებითია, თუმცა პროცესები ნელა ვითარდება და სამწუხაროდ საქართველოს მხრიდან ეს შესაძლებლობა ჯერ კიდევ აუთვისებელია.

3. ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება (DCFTA)

.....

2014 წელს ევროკავშირმა ხელი მოაწერა ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის (DCFTA) შესახებ ხელშეკრულებას მოლდოვასთან, საქართველოსთან და უკრაინასთან. ხელშეკრულება ძალაში შევიდა 2016 წლის ივნისიდან და ქვეყნებს მიეცათ 10 წელი, როგორც გარდამავალი პერიოდი თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის ჩამოსაყალიბებლად.

საქართველოს, რა თქმა უნდა, სხვა ქვეყნებთანაც აქვს სავაჭრო შეთანხმებები⁸, თუმცა DCFTA სხვა შეთანხმებებისგან განსხვავებულია იმით, რომ იგი მიზნად ისახავს საქართველოსა და ევროკავშირის შორის არა მხოლოდ სავაჭრო ურთიერთობების გაღრმავებას ვაჭრობაში შეღავათების გზით, არამედ ევროპულ სტანდარტებთან მიახლოებას და საქართველოს კანონმდებლობის ჰარმონიზაციას ევროკავშირის კანონმდებლობასთან.

DCFTA 15 თავს მოიცავს⁹, თუმცა ჰარმონიზაციისთვის რეკომენდაციების შემუშავების დროს ევროკომისიის მიერ გამოიყო ოთხი პრიორიტეტული სფერო:

- ტექნიკური ბარიერები ვაჭრობაში
- სანიტარიული და ფიტოსანიტარიული ღონისძიებები (სურსათის უვნებლობა)
- ინტელექტუალური საკუთრების უფლებები
- კონკურენცია

რადგან კვლევის ძირითადი ფოკუსი სოფლის მეურნეობის პროდუქტებზეა, მოცემული 4 სფეროდან ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა პირველი ორი: ბარიერები და სურსათის უვნებლობა.

ევროკავშირის ბაზარზე შესვლისას პროდუქტი ხვდება ორი ტიპის ბარიერს – სატარიფო და არა სატარიფო. ქართული წარმოშობის პროდუქტები, სურსათის უვნებლობის სტანდარტების დაკმაყოფილების შემთხვევაში, საბაჟო ტარიფის გარეშე შედის ევროკავშირის ბაზარზე, თუმცა არსებობს რამდენიმე გამონაკლისი.

- წლიურ უბაჟო სატარიფო კვოტას დაქვემდებარებული პროდუქტები¹⁰: ამ კატეგორიაში შედის მხოლოდ ნიორი, რომელზეც დაწესებულია 220 ტონის ოდენობის კვოტა.
- ბაზარზე შესვლის ფასს დაქვემდებარებული პროდუქტები¹¹: ამ სიაში შედის 28 სახეობის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტი, რომელზეც დაწესებულია ე. წ. „შესვლის ფასი“, რაც გულისხმობს ამ პროდუქტების იმპორტზე მინიმალური ფასის ზღვარის დადგენას.

⁸ საქართველოზე, როგორც მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრ ქვეყანაზე, ვრცელდება შეღავათები ორგანიზაციის სხვა წევრ ქვეყნებთან (164 წევრი სულ) ვაჭრობისას. საქართველოს აქვს თავისუფალი სავაჭრო რეჟიმი დსთ ქვეყნებთან, თურქეთთან და ჩინეთთან; GSP შეთანხმება აშშ-სთან, შვეიცარიასთან, ნორვეგია, კანადა და იაპონიასთან.

⁹ ვრცლად იხილეთ: ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის (DCFTA) შესახებ ხელშეკრულება, 2018, <http://www.dcfta.gov.ge/ge/agreement>

¹⁰ დანართი II-A <http://www.dcfta.gov.ge/public/filemanager/agreement/trade/დანართი%20II.pdf>

¹¹ დანართი II-B <http://www.dcfta.gov.ge/public/filemanager/agreement/trade/დანართი%20II.pdf>

- გაყალბების საწინააღმდეგო მექანიზმს დაქვემდებარებული პროდუქტები¹²: ამ მექანიზმს ექვემდებარება სოფლის მეურნეობისა და კვების გადამამუშავებელი პროდუქციის 277 სახეობა. ზემოთ ჩამოთვლილ პროდუქციაზე შეთანხმებაში მოცემულია წლიური ფიქსირებული რაოდენობები, რომელთა შეცვლა შესაძლებელია მოთხოვნის საფუძველზე, თუ საქართველო დაამტკიცებს რომ, ეს მოთხოვნა ეფუძნება ადგილობრივ წარმოებაში ცვლილებებს. თუ ადგილობრივი წარმოება გაიზარდა, შესაძლებელია შეთანხმებაში მითითებული რაოდენობების გაზრდა.

თუ საექსპორტო ერთეული ჩამოთვლილთაგან არცერთ სიაში არ ხვდება და აკმაყოფილებს სანიტარულ და ფიტოსანიტარულ ნორმებს, მაშინ შესაძლებელია მისი ევროკავშირის ბაზარზე ყოველგვარი ბარიერების გარეშე შეტანა. თუმცა, ცხადია, ევროკავშირში ექსპორტის პროცესი არც ისე მარტივია და უამრავ შიდა და გარე ფაქტორების გამართულ ფუნქციონირებაზე დამოკიდებული. ამის გათვალისწინებით, სანამ კონკრეტული ნაბიჯები გადაიდგმება, მნიშვნელოვანია განისაზღვროს ამა თუ იმ პროდუქტის პოტენციური როგორც საქართველოში, ასევე ევროკავშირის ბაზარზე. განხორციელებულ კვლევებზე დაყრდნობით მომდევნო თავში თითოეული პროდუქტის მიხედვით შეჯამებულია თითოეული პროდუქციის ევროკავშირის ბაზარზე ექსპორტის პოტენციალი.

¹² დანართი II-C <http://www.dcfta.gov.ge/public/filemanager/agreement/trade/დანართი%20II.pdf>

4. შერჩეული პროდუქტების ევროკავშირში ექსპორტის პოტენციალი

როგორც აღინიშნა, მოცემული თავი აჯამებს ცალკეული პროდუქტების საექსპორტო პოტენციალს ევროკავშირის ბაზარზე. უნდა აღინიშნოს, რომ ჟოლო, მაყვალი და ბროკოლი შედარებით ახალი პროდუქტებია საქართველოს რეალობაში, რასაც ცხადყოფს კიდევ ცხრილში მოცემული (იხ. ცხრილი 5) ექსპორტის მაჩვენებლები. შესაბამისად, არ არსებობს გამოცდილება მათი მოვლა-მოყვანის მიმართულებით. მოცემული ცხრილი ასევე მოკლედ აჯამებს თითოეული პროდუქტის მიხედვით მათი საექსპორტო პოტენციალის ხარისხს.

ცხრილი 5: შერჩეული პროდუქტების საგარეო ვაჭრობა, ათასი აშშ დოლარი

პროდუქტი	კვლევის არეალი	ექსპორტი 2017-18	იმპორტი 2017-18	ევროკავშირში ექსპორტი პოტენციალი
ჟოლო ¹³	მცხეთა-მთიანეთი	\$ 2.2	\$ 423	მაღალი
მაყვალი	კახეთი	\$ 2.2	\$ 423	მაღალი
ბროკოლი ¹⁴	ქვემო ქართლი	\$ 77.5	\$ 695.2	დაბალი
მანდარინი	აჭარა	\$ 24,751.3	\$ 1,696.3	მაღალი
სტაფილო	სამცხე-ჯავახეთი	\$ 342.4	\$ 3,305.8	დაბალი
დაფნა ¹⁵	სამეგრელო-ზემო სვანეთი	\$ 16,272.2	\$ 519.1	მაღალი
პომიდორი	იმერეთი	\$ 8,762.0	\$ 15,845.8	მაღალი

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური;
მოცემული პროდუქტების ღრმა ანალიზი შეგიძლიათ იხილოთ <http://www.pmcg-i.com/publications/reports>

კვლევების შედეგად გამოვლინდა, რომ ბროკოლს და სტაფილოს ევროკავშირში საექსპორტო პოტენციალი დაბალია. თუმცა, მწარმოებლურობისა და ხარისხის ზრდის კვალდაკვალ ამ პროდუქტებს შეუძლიათ იმპორტის ჩანაცვლება ქართულ ბაზარზე. ჟოლოს, მაყვლის, მანდარინის, დაფნისა და პომიდორის საექსპორტო პოტენციალი შედარებით მაღალია. თუმცა, მათი პოტენციალის ათვისება ბევრ შიდა და გარე ფაქტორზეა დამოკიდებული, რომლებიც დაწვრილებით მომდევნო თავებში იქნება განხილული¹⁶.

4.1 ჟოლო

ჟოლო ქართველი ფერმერებისთვის შედარებით ახალი პროდუქტია იმდენად, რამდენადაც მისი ინდუსტრიულად მოყვანა და საექსპორტო პროდუქტად განხილვა ნაკლებად ხდებოდა. შესაბამისად, საქართველოში ხორციელდება მნიშვნელოვანი რაოდენობის ჟო-

¹³ სტატისტიკური მონაცემების დამუშავებისას, ჟოლო და მაყვალი გაერთიანებულია ერთ ფართო კატეგორიაში: ჟოლო, მაყვალი, თუთა, ლოგანის კენკრა, შავი მოცხარი, თეთრი ან წითელი და ხურტკმელი, ახალი, წყალში ან ორთქლეზე თბურად დამუშავებული ან დაუმუშავებელი, გაყინული, შაქრისა ან სხვა დამატკბობელი ნივთიერებების დამატებით ან მათ გარეშე.

¹⁴ კატეგორია მოიცავს ყვავილოვან კომბოსტოსაც

¹⁵ დაფნის ფოთოლი ერთიანდება სხვა სანელებლებთან ერთად შემდეგ კატეგორიაში: ურცი, ბეგქონდარა, დაფნის ფოთოლი, კარი და დანარჩენი სუნელ-სანელებლები, კოჭას, ზაფრანას და ტურმერიკის გარდა

¹⁶ უნდა აღინიშნოს, რომ კვლევები რომლებიც საფუძვლად უდევს აღნიშნულ ქვეთავს და ზოგადად დოკუმენტს, სტრუქტურულად და ინფორმაციულად საკმაოდ განსხვავებულია რაც ართულებს ყველა პროდუქტისთვის საერთო მახასიათებლების გამოკვეთას. შესაბამისად, მომდევნო ქვეთავები სტრუქტურულად მცირედით განსხვავებულია.

ლოს იმპორტი, რაც განპირობებულია ადგილზე წარმოების მოცულობის სიმცირითა და პროდუქციის სეზონურობით. სეზონურობა და ჟოლოზე მოთხოვნის მთელი წელი არსებობა განპირობებს ჟოლოს როგორც ნედლი სახით, ასევე გაყინული ფორმით მოხმარებას.

საქართველოდან ევროკავშირში გატანის შემთხვევაში ჟოლო განთავისუფლებულია ყველანაირი გადასახადისგან¹⁷. თუმცა, რა თქმა უნდა, ჟოლო უნდა იყოს საკვებად უსაფრთხო: პროდუქტი არ უნდა იყოს დაბინძურებული მძიმე მეტალებით და დაცული უნდა იყოს სანიტარული ნორმები. ნებისმიერი მავნებელი დანამატების და პესტიციდების გამოყენება წარმოებისას აკრძალულია¹⁸. ასევე, რადგან ჟოლო არ ირეცხება კრეფის შემდეგ, მნიშვნელოვანია სუფთა ხელებით მუშაობა კრეფის სეზონის განმავლობაში.

სურსათის უვნებლობის რეგულაციების გარდა, ევროკავშირის ქვეყნები ითხოვენ ერთნაირი ჯიშის ჟოლოს, პროდუქცია უნდა იყოს ერთგვაროვანი ზომით და ხარისხით. ასევე, მნიშვნელოვანია სტაბილურად დიდი რაოდენობით ჟოლოს ექსპორტი, რაც ამ ეტაპისთვის საქართველოში ერთი მწარმოებლისთვის არ არის შესაძლებელი.

მიუხედავად იმისა, რომ ჯერჯერობით ჟოლოს წარმოება არ არის სათანადოდ განვითარებული საქართველოში, მწარმოებლის საშუალო ფასები კონკურენტულად დაბალია. ეს საქართველოს უპირატესობას აძლევს გახდეს მიმზიდველი ევროპის ბაზრისთვის და კონკურენცია გაუწიოს ევროკავშირში სხვა იმპორტიორებს. შესაბამისად, ამ კულტურას აქვს პოტენციალი წარმატებით დააკმაყოფილოს ადგილობრივი მოთხოვნა, ჩაანაცვლოს იმპორტი და მოხდეს მისი ევროკავშირში ექსპორტირება.

4.2 მაყვალი

ერთი მხრივ, სულ რამდენიმე წელია რაც საქართველოში დაიწყო მაყვლის კულტივირებად წარმოება. რეგიონების დონეზე, მაყვლის წარმოებაში ლიდერობს კახეთი, თუმცა სრულ მსხმოიარებაში მყოფი მაყვლის ბალი ჯერჯერობით არ არსებობს. ასევე, რეგიონში არ არსებობს მაყვლისათვის საჭირო სამაცივრო მეურნეობა (შოკური მაცივარი) და არ ხდება მაყვლის ინდუსტრიულად გადამუშავება. შესაბამისად, საქართველოდან ევროკავშირში ჯერ მაყვლის ექსპორტის პრეცედენტი არ არსებობს.

მეორე მხრივ, ევროკავშირის ბაზარზე როგორც ახალ ასევე გაყინული სახით მაყვალზე მოთხოვნა დიდია. აღსანიშნავია, რომ ახალი მაყვლის ფასი გაყინულზე ბევრად მეტია, თუმცა მისი ტრანსპორტირება საკმაოდ რთულია და მაღალ რისკებთანაა დაკავშირებული.

ევროკავშირში ახალი მაყვლის, თუთის და ლოგანის კენკრის იმპორტი 2012-2017 წლებში, გარდა 2016 წლისა, ყოველ წელს იზრდებოდა. 2017 წელს ახალი მაყვლის, თუთის და ლოგანის კენკრის იმპორტის ღირებულებამ 37.3 მილიონი ევრო შეადგინა (8000 ტონა), რაც 20.3%-ით აღემატება 2016 წლის მაჩვენებელს. საშუალო საიმპორტო ფასი 4.66 ევრო/კგ დაფიქსირდა.

2012 წლიდან ევროკავშირში გაყინული მაყვლის და თუთის იმპორტი ყოველ წელს იკლებს (გარდა 2015 წლისა). 2017 წელს გაყინული მაყვლის და თუთის იმპორტის ღირებულებამ ევროკავშირში 35.1 მილიონი ევრო შეადგინა (33238 ტონა), რაც 10.1%-ით ჩამოუვარდება 2016 წლის მოცულობას. საშუალო საიმპორტო ფასი კი 1.05 ევრო/კგ იყო.

¹⁷ ევროკავშირში ჟოლოს ბაზარი საკმაოდ დიდია. ევროკავშირი არის გაყინული ჟოლოს ყველაზე დიდი ბაზარი. გაყინული ჟოლოს როგორც იმპორტი, ასევე მოხმარება სტაბილურად იზრდება ევროპაში, რაც განპირობებულია ჟოლოს მზარდი პოპულარობით.

¹⁸ ევროკავშირის პესტიციდების მონაცემთა ბაზაში მითითებულია 457 განსხვავებული პესტიციდის დასაშვები დონე გაყინული ჟოლოს შემთხვევაში. დამატებით იხილეთ: <http://ec.europa.eu/food/plant/pesticides/eu-pesticides-database>

ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შეთანხმების მიხედვით, საქართველოსთვის ევროკავშირის ბაზარზე მაყვალთან დაკავშირებით არ მოქმედებს საბაჟო გადასახადები (სხვა ქვეყნებისთვის მაყვალზე გადასახადი შეადგენს 9.6%-ს), არც სატარიფო კვოტა. მაყვალი არც ბაზარზე შესვლის ფასს და არც გაყალბების საწინააღმდეგო მექანიზმს ექვემდებარება.

ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა, რომ რთულია მყარი და არგუმენტირებული დასკვნების გაკეთება, თუ რამდენად მოახერხებს ქართული მაყვალი ევროკავშირის ბაზარზე შეღწევას და დამკვიდრებას. შესაბამისად პირველ ეტაპზე უმჯობესი იქნება იმპორტის ჩანაცვლების მიმართულებით აქცენტის გაკეთება.

4.3 ბროკოლი

საქართველოში ბროკოლისა და ყვავილოვანი კომბოსტოს¹⁹ წარმოების დონე საკმაოდ დაბალია, თუმცა ამის მიუხედავად, ქართული ბროკოლი მცირე რაოდენობით მაინც გადის ექსპორტზე მეზობელ ქვეყნებში (აზერბაიჯანი, სომხეთი).

ბროკოლისა და ყვავილოვანი კომბოსტოს უმსხვილესი მწარმოებლებია ჩინეთი და ინდოეთი, რომლებიც აწარმოებს მსოფლიოში მოყვანილი ბროკოლისა და ყვავილოვანი კომბოსტოს 80%-ზე მეტს. ევროპული ქვეყნებიც (მ.შ ესპანეთი, იტალია და საფრანგეთი) არიან მსოფლიოში ბროკოლის უმსხვილეს მწარმოებელთა შორის. შესაბამისად, მოცემულ ქვეყნების მხრიდან მაღალი მიწოდება შიდა ბაზარზე განაპირობებს ბროკოლის შედარებით დაბალ ფასს ევროკავშირში, რომელსაც ტრანსპორტირებისა და სერტიფიცირების გათვალისწინებით, ვერ უწევს კონკურენციას ქართული ბროკოლი.

თუ ქართული ბროკოლი დააკმაყოფილებს სურსათის უვნებლობისა და პროდუქტის უსაფრთხოების სტანდარტებს, მისი ექსპორტი საქართველოდან ევროკავშირში შესაძლებელია უტარიფოდ. ერთადერთი, თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის სარგებლობისთვის, საქართველოში წარმოებულმა პროდუქტმა უნდა დააკმაყოფილოს საქონლის წარმოშობის კრიტერიუმები.

თუმცა, ჩატარებული კვლევა აჩვენებს, რომ ბროკოლი ამჟამად უფრო მეტად იმპორტის ჩანაცვლების პოტენციალი აქვს, ვიდრე ექსპორტზე გასვლის. შესაბამისად, უკეთესია მწარმოებლებმა ქართული ბაზრის ათვისებაზე გააკეთონ აქცენტი.

4.4 მანდარინი

მანდარინი წარმოადგენს ერთ-ერთ მთავარ აგრო-სასურსათო პროდუქტს, რომელიც ექსპორტზე გაედინება და ყოველწლიურად შემოსავლები მოაქვს საქართველოს ეკონომიკისათვის. თუმცა, ქართული მანდარინის საექსპორტო ბაზრები ნაკლებად დივერსიფიცირებულია და მაღალი რისკის შემცველ ბაზრებზე მოდის მთლიანი ექსპორტის 90%-ზე მეტი (რუსეთი და უკრაინა). ტრადიციული ბაზრების გარდა, ვერ ხერხდება ახალი, უფრო სტაბილური და მაღალ მსყიდველობით უნარიანი ბაზრების ათვისება.

ამასთან, მანდარინზე მოთხოვნა ევროპაში ძალიან მაღალია. ევროკავშირის ქვეყნებზე მოდის მსოფლიოში მანდარინის მთლიანი იმპორტის რაოდენობის დაახლოებით 45% (2.1 მილიონი ტ.). ამ ბაზარზე მანდარინის იმპორტის საშუალო ფასი დაახლოებით 10%-ით აღემატება მსოფლიოს საშუალო ფასს და შეადგენს საშუალოდ 1050 დოლარს ტონაზე.

¹⁹ FAO-ს კლასიფიკაციით ბროკოლი და ყვავილოვანი კომბოსტო ერთადაა წარმოდგენილი როგორც სტატისტიკური მონაცემების განხილვისას, ასევე პროდუქტიულობის და სხვა პარამეტრების შედგენისას. შესაბამისად, შეუძლებელია ცალკე ბროკოლის იდენტიფიცირება.

სატარიფო ბარიერების მხრივ, მანდარინი შედის იმ 28 პროდუქტს შორის, რომელიც ევროკავშირის ბაზარზე შესვლის ფასს არის დაქვემდებარებული. ეს გულისხმობს, რომ როდესაც, ქართული მანდარინის საინვოისო ფასი ნაკლებია ევროკავშირის მიერ დადგენილ ფიქსირებულ ფასზე ექსპორტიორი დაიბეგრება ფასთა სხვაობით.

2017 წელს, ევროკავშირის მხოლოდ 2 ქვეყანაში გავიდა ქართული მანდარინი, ორივეგან ძალიან მცირე რაოდენობით, პოლონეთში 20 ტონა და ლიტვაში 3 ტონა. პოლონეთის მაგალითის შესწავლამ გამოავლინა, რომ თვითონ ევროკავშირში შეტანის პროცედურები რთული არ არის, სხვა ქვეყნებთან შედარებით (მანდარინის ტრადიციული ბაზრები, რუსეთი, უკრაინა). ერთადერთი, პოლონეთმა მოითხოვა მძიმე მეტალებზე შემოწმების დამადასტურებელი საბუთი. პოლონეთში გაგზავნილი ნაყოფი იყო სტანდარტული ხარისხის, საშუალოდ 50 მმ დიამეტრის (ევროკავშირის სტანდარტების მიხედვით, ზომის კოდით 4 ან 5), პლასტმასის ყუთებში შეფუთული ისე როგორც ამას ევროკავშირის სტანდარტი მოითხოვს. ტრანსპორტირებისათვის ბათუმიდან ბორანით უკრაინაში გადავიდა, შემდგომ კი მაცივარ-მანქანით უკრაინის გავლით ვარშავაში ჩავიდა. მგზავრობას საშუალოდ ჭირდება 7-10 დღე (დამოკიდებულია შავ ზღვაში შტორმზე), რაც მისაღებია იმ ფაქტის გათვალისწინებით, რომ დაცული ტემპერატურისა და ტენიანობის პირობებში, ქართული მანდარინი კარგად ინახება მინიმუმ 20-21 დღე.

მიუხედავად იმისა, რომ მანდარინი ექსპორტზე გადის, პრობლემებია არსებული ჯიშის მოყვანის კუთხით. აჭარის მანდარინის პლანტაციების დიდი ნაწილი (დაახლოებით 40%) გადაბერებულია ან დაავადებულია და საჭიროებს ჩანაცვლებას. ფერმერების მხრიდან სათანადო ცოდნის არქონისა და ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის ნაკლებობის გამო, არ ხდება სრული აგრო-ტექნოლოგიური ციკლის დაცვა, რაც იწვევს საპექტარო მოსავლიანობის დაბალ დონეს (დაახლოებით 10 ტ.) და ასევე მიღებულ მოსავალში არასტანდარტული მანდარინის მაღალ მაჩვენებელს (დაახლოებით 20%).

თუმცა, მანდარინის შემთხვევაში, ევროკავშირის ბაზარზე დამკვიდრებისათვის ფასი და ხარისხი შეიძლება არ იყოს მთავარი ფაქტორები კონკურენციაში წარმატების მისაღწევად, არამედ მომხმარებლისათვის ქართული მანდარინის (საცუმა) გაცნობა. ევროპაში მიღებულია ჯიშ კლემენტინი, რომლისგან განსხვავებით ქართულ მანდარინს შედარებით მუშავე გემო აქვს. თუმცა ეს ნაკლებ შაქრიანობასაც განაპირობებს, რაც შეიძლება დადებითად აისახოს ქართული მანდარინზე შესაძლო მოთხოვნაზე. შესაბამისად, ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა რომ ქართულ მანდარინს შეიძლება ჰქონდეს საკმაოდ კარგი პოტენციური ევროკავშირში ექსპორტირების კუთხით.

4.5 სტაფილო

სტაფილოს წარმოება საქართველოში სეზონურია და ძირითადად იმპორტული სტაფილო მოიხმარება. საქართველოში სტაფილოს წარმოებაში წამყვანი რეგიონებია სამცხე-ჯავახეთი და ქვემო ქართლი. ბოლო ოთხი წლის განმავლობაში სტაფილოს წარმოება საქართველოში დაღმავალი ტრენდით ხასიათდება და 2014 წელს თუ 4.9 ათასი ტონა იყო, 2017 წელს 4-ჯერ ნაკლები სტაფილო იწარმოა ქვეყანაში. შესაბამისად, სტაფილოს მოხმარების შევსება ძირითადად თურქეთიდან იმპორტირებული ნედლეულით ხდება.

ევროკავშირში სტაფილოს უმსხვილესი მწარმოებლები არიან: პოლონეთი, დიდი ბრიტანეთი და საფრანგეთი. პოლონეთი არის ევროკავშირში სტაფილოს ყველაზე მსხვილი მწარმოებელი, მასზე მოდის ევროპაში წარმოებული სტაფილოს 18%²⁰. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ ევროკავშირის რამდენიმე ქვეყანა შედის მსოფლიოში უმსხვილეს მწარმოე-

²⁰ ამოღებულია: https://www.actahort.org/books/371/371_1.htm

ბელთა ათეულში, ევროკავშირის ქვეყნებში სტაფილოს იმპორტი ძალიან მაღალია და ევროპის ბევრ ქვეყანაში კარტოფილის შემდეგ ყველაზე პოპულარული ძირხვენა ბოსტნეული სწორედ სტაფილოა. შესაბამისად მისი მოხმარებაც მაღალია, რაც განაპირობებს მასზე მაღალ მოთხოვნას.

სტაფილო არ შედის არც ერთ გამონაკლისში და მისი ექსპორტი ევროკავშირში თავისუფალია ყოველგვარი გადასახადიდან, თუ იგი დააკმაყოფილებს სურსათის უვნებლობისა და საქონლის წარმოშობის კრიტერიუმებს.

თუმცა, ფასის მხრივ, ქართული სტაფილოს ფასი დღეს თითქმის უტოლდება ევროკავშირის ქვეყნების ფასებს და ბაზარზე შესასვლელად, ამ მოცემულობით, კონკურენციის განევა გაუჭირდება. შესაბამისად, დღევანდელი მოსავლიანობისა და წარმოების პრაქტიკის პირობებში, ევროკავშირში სტაფილოს ექსპორტი არამომგებიანია და შესაბამისად პროდუქციის საექსპორტო პოტენციალი დაბალია.

4.6 დაფნა

დაფნის კულტურა საქართველოს სოფლის მეურნეობის ერთ-ერთი უძველესი დარგია. დაფნის ძირითად სასაქონლო პროდუქციას წარმოადგენს მშრალი ფოთოლი, რომელსაც, უმეტესად კვების მრეწველობაში, მედიცინასა და კოსმეტიკის წარმოებაში იყენებენ. 2017 წელს საქართველოდან ექსპორტირებული დაფნის უდიდესი ნაწილი გავიდა რუსეთში (40%), თურქეთში (24%) და უკრაინაში (17%).

ევროპა ერთ-ერთი ყველაზე მსხვილი დაფნის იმპორტიორია (მსოფლიოს მთლიანი იმპორტის 26%). მათ შორის, ყველაზე დიდ იმპორტიორს წარმოადგენს გერმანია, სადაც 2017 წელს განხორციელდა 67 883 ტონა დაფნის იმპორტი, მათ შორის 7 ტონა საქართველოდან. სულ საქართველომ 2017 წელს განახორციელა 82.6 ტონა დაფნის ექსპორტი ევროკავშირის ქვეყნებში. აქედან ყველაზე დიდი რაოდენობის – 40 ტონა დაფნის გატანა მოხდა ლიტვაში.

ევროკავშირის ბაზარზე დაფნის ექსპორტისათვის უნდა დაკმაყოფილდეს ევროკავშირის ქვეყნების მოთხოვნები, პროდუქციის ხარისხთან დაკავშირებით. ევროკავშირის ბაზარზე შესვლის მინიმალური მოთხოვნები აღწერილია ევროპული სუნელების ასოციაციის დოკუმენტში (Quality Minima Document of the European Spice Association). დაფნის გადამამუშავებლებისათვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სერტიფიკატი არის საფრთხის ანალიზისა და კრიტიკული საკონტროლო წერტილების სისტემის (HACCP) დანერგვა,

რომელიც გულისხმობს სურსათის უვნებლობის სტანდარტებსა და საკვებ-მენეჯმენტის პრინციპების ჩამოყალიბებას. თუ ექსპორტიორს სურს დაფნის მაგალითად გერმანიაში გატანა, რეკომენდებულია ის ფლობდეს HACCP-ის სერტიფიკატს, თუმცა ეს ლეგალური ვალდებულება არაა.

დასკვნის სახით, კვლევის ფარგლებში ჩატარებული გაანგარიშებების საფუძველზე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ დაფნის წარმოება საქართველოში და ევროკავშირში ექსპორტი საკმაოდ პერსპექტიულია. თუმცა, ამ პერსპექტივის ასათვისებლად საჭიროა დაფნის მოვლის თანამედროვე მეთოდების დანერგვა, რაც გაზრდის დაფნის მოსავლიანობას და ხარისხს. არსებული მდგომარეობით კი, ქართული დაფნის მხოლოდ მცირე ნაწილი თუ შეძლებს ევროკავშირის ბაზრის მოთხოვნების დაკმაყოფილებას.

4.7 პომიდორი

პომიდორი საქართველოს ყველა რეგიონში მოჰყავთ. აღსანიშნავია, რომ ქვეყანაში ბოსტნეული კულტურებიდან ის ყველაზე დიდი რაოდენობით იწარმოება. საქართველოს ერთ-ერთ უპირატესობას, პომიდვრის წარმოების კუთხით, წარმოადგენს პომიდვრის გემოვნური თვისებები და ასევე კლიმატი, რომელიც ხელსაყრელია არასეზონური წარმოებისთვისაც. აღსანიშნავია, რომ 2016-2017 წლებში პომიდორის ექსპორტი საქართველოდან საგრძნობლად გაიზარდა. მიუხედავად იმისა, რომ ექსპორტის თითქმის 81% წილი უჭირავს რუსეთს, 2017 წელს პირველად მოხდა 116 ტონა პომიდორის ექსპორტი ლატვიაში.

ნებისმიერი პირი, რომელსაც სურს ევროკავშირში გაიტანოს პომიდორი და ეწევა პომიდვრის პირველად წარმოებას, ვალდებულია დარეგისტრირდეს სურსათის მწარმოებლად. რეგისტრაციას ახორციელებს საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს რეესტრის ეროვნული სააგენტო. ასევე, აუცილებელია წარმოებული პროდუქტის მიკვლევადობა. ეს არის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საფეხური, რომელიც უნდა დააკმაყოფილოს ბიზნეს ოპერატორმა.

პომიდვრის ევროკავშირში ექსპორტის მსურველებმა დამატებით უნდა გაითვალისწინონ, რომ პომიდორზე, როგორც ერთ-ერთი გამონაკლის პროდუქტზე, დაწესებულია შესვლის ფასი, ანუ ეს პროდუქტები ექვემდებარება საბაჟო გადასახადის გადახდას იმ შემთხვევაში თუ პომიდორზე ევროკავშირის მიერ დადგენილი ფასი გადააჭარბებს ქართული პომიდვრის ფასს.

ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა რომ პომიდორს აქვს საკმაოდ კარგი პოტენციალი მოხვდეს ევროკავშირის ბაზარზე. იმისათვის, რომ ევროპის ბაზარზე პომიდვრის ექსპორტი წარმატებით განხორციელდეს, აუცილებელია საშუალო მოსავლიანობის გაზრდა და პომიდვრის წარმოების თვითღირებულების შემცირება. ასევე, სტანდარტების შესაბამისად ყველა იმ მოთხოვნის დაკმაყოფილება, რომლებიც ევროკავშირის ბაზარზე წარმატებული ექსპორტის საწინდარია.

ზემოთ აღწერილი 7 პროდუქტის დეტალური ანალიზი კიდევ უფრო ცხადყოფს, რომ პრობლემები რომლებიც სოფლის მეურნეობაშია საკმაოდ კომპლექსურია და ცალკე აღებულ ფერმერს ან ექსპორტიორს მათი მოგვარება გაუჭირდება. შესაბამისად, საჭიროა წარმოების პროცესში მონაწილე ყველა რგოლის გამართული ფუნქციონირება. მომდევნო თავი მიმოიხილავს სოფლის მეურნეობაში არსებულ ყველა ძირითად რგოლს ცალ-ცალკე და მათ გაერთიანებას ჯაჭვში, რაც საბოლოოდ ქმნის პროდუქტის ღირებულებას.

5. სოფლის მეურნეობის ღირებულებათა ჯაჭვი

სოფლის მეურნეობის ღირებულებათა ჯაჭვში იგულისხმება ყველა სუბიექტი, რომელიც მონაწილეობას იღებს პროდუქციის მოყვანიდან მის საბოლოო მომხმარებელამდე მიწოდების პროცესში. მაგალითად, ღირებულებათა ჯაჭვში პირველ რგოლად შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ ნედლეულის და მომსახურების მიმწოდებლები. აღნიშნული რგოლი ფერმერს აძლევს საშუალებას მოამზადოს მიწა, შეარჩიოს შესაბამისი ნერგები, სწორად გამოიყენოს შხამქიმიკატები რათა სწორად წარმართოს შერჩეული კულტურის მოყვანის პროცესი. მოსავლის აღების შემდეგ პროდუქცია ფერმერიდან საცალო მოვაჭრემდე შუამავალს მიაქვს და შემდეგ საცალო მოვაჭრე აწვდის საბოლოო მომხმარებელს. თუ ვიგულისხმებთ, რომ მოყვანილი პროდუქტი ექსპორტზე გადის, ღირებულებათა ჯაჭვში დამატებით რგოლები ჩნდება ექსპორტიორის სახით. ასევე, დამატებითი რგოლებად უნდა განვიხილოთ ფერმერისთვის სხვადასხვა საკონსულტაციო მომსახურების მიმწოდებლები, სერტიფიკატის გამცემი ორგანიზაციები, სახელმწიფო უწყებები, სხვადასხვა დონორი და არასამთავრობო ორგანიზაციები, ასოციაციები და კოოპერატივები, რომლებიც ღირებულებათა ჯაჭვის მონაწილეები არიან და პირდაპირ თუ ირიბად წვლილი შეაქვთ დარგის განვითარებაში.

ღირებულებათა ჯაჭვის წევრებს და მათ შორის კავშირის სიძლიერეს გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება კონკურენტუნარიანი პროდუქტის შექმნის პროცესში. როგორც საქართველოში ჩატარებულმა კვლევებმა აჩვენა, საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო ღირებულებათა ჯაჭვის მონაწილეებს შორის ურთიერთობა ხშირ შემთხვევაში არაფორმალურ კავშირებს ემყარება და იშვიათად გვხვდება ფორმალური კავშირები (მაგალითად შუამავლებსა და სუპერმარკეტების რგოლებს შორის (გელაშვილი და თვალაშვილი 2018)). ქვემოთ მოცემულ დიაგრამაზე გამოსახულია სოფლის მეურნეობის ღირებულებათა ჯაჭვში შემავალი სუბიექტები და მასზე მოქმედი გარე ფაქტორები. ქვემოთ მოცემულ ქვეთავებში კი წარმოდგენილია გრაფიკზე ნაჩვენები თითოეული რგოლის მიმოხილვა (იხ. დიაგრამა 1).

5.1 სოფლის მეურნეობის ღირებულებათა ჯაჭვის ძირითადი რგოლები

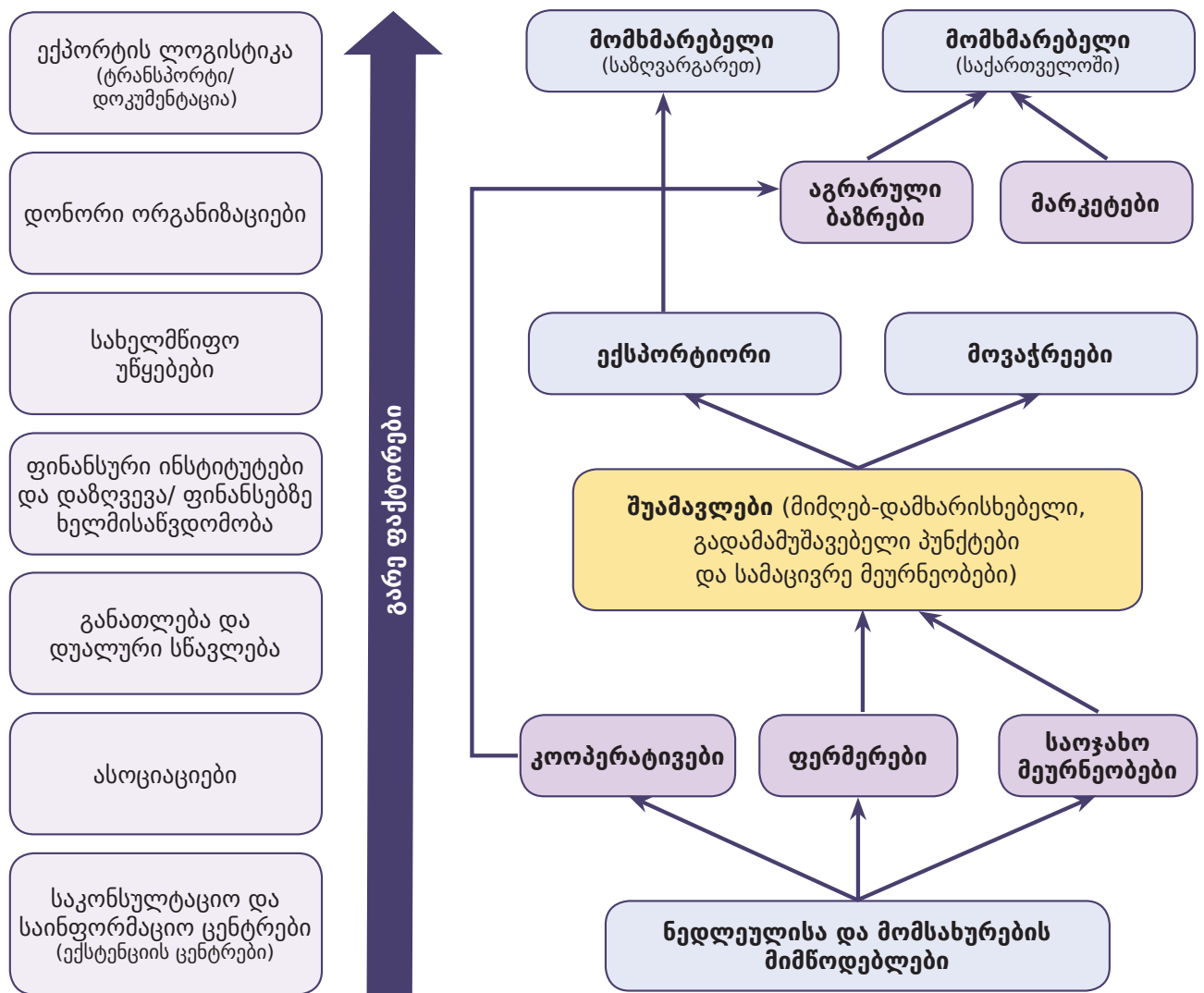
ღირებულებათა ჯაჭვის საწყის რგოლებად შეგვიძლია მივიჩნიოთ იმ პროდუქციისა და მომსახურების მიმწოდებლები (მაგ. სათესლე მასალა, შხამ ქიმიკატების მაღაზიები, მიწის ანალიზის ლაბორატორიები და ა.შ.), რაც აუცილებელია წარმოების დასაწყებად.

უპირველესად, პროდუქციის წარმოების დაწყებამდე, მნიშვნელოვანია ნიადაგის ანალიზის ჩატარება, რომელიც ნედლეულისა და სერვისის მიმწოდებელი რგოლის ნაწილია. ნიადაგი უნდა შემოწმდეს pH-ის შემცველობაზე (განსაზღვრავს ნიადაგის მარილიანობას და ტუტიანობას), ორგანული ნივთიერებებზე, მაკრო და მიკრო ელემენტების შემცველობასა და ნემატოდებზე (ხატისაშვილი და გელაშვილი, 2019) (იხ. დიაგრამა 2).

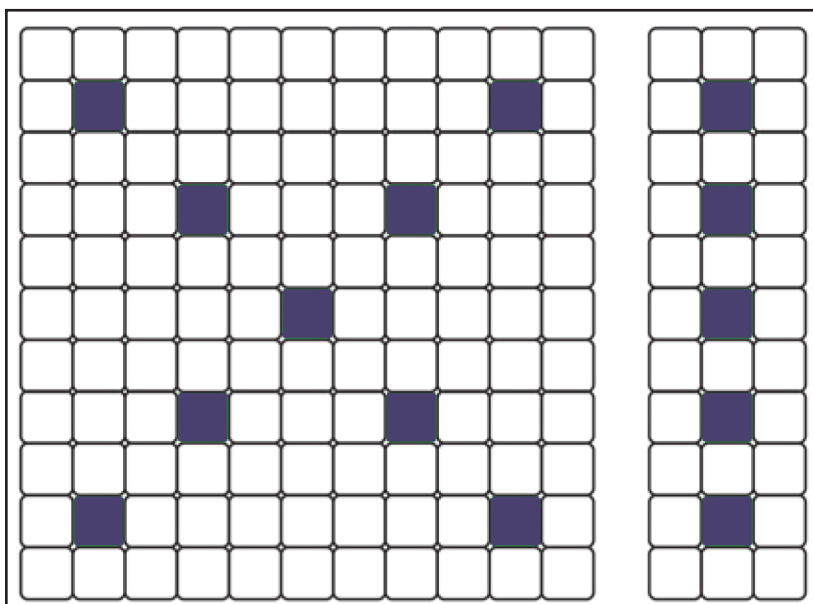
ნიადაგის შერეული ნიმუშის ასაღებად ნაკვეთი იყოფა დიაგონალებით ოთხ ნაწილად და დიაგონალებზე ხდება ნიადაგის ნიმუშების აღებას (იხ. დიაგრამა 2) ნაკვეთის სიდიდის მიხედვით ნიადაგის ნიმუშები აიღება 5 ან 9 ადგილიდან. ამისათვის საჭიროა ორმოს ამოსაღები ადგილი გათავისუფლდეს ბალახისაგან და შერჩეულ ადგილას ამოითხაროს ორმო რომლის სიგრძე-სიგანე 40X40 და სიღრმე 60სმ იქნება. ამოჭრილ ორმოში სახაზავის საშუალებით გამოიყოფა სიღრმეებს, 0-30 და 30-60 სმ-ს. ნიმუშები აიღება 0-30 და 30-60სმ-ს ფენიდან. აღებულ ნიმუშები ცალ-ცალკე თავსდება პოლიეთილენის პარკებში და იგზავნება ანალიზისთვის.²¹

²¹ დამატებითი ინფორმაციისთვის იხილეთ: <http://srca.gov.ge/about/laboratory>; <http://www.agrosc.ge/pages.php?lang=ge&id=9>

დიაგრამა 1: ღირებულებათა ჯაჭვის ასახვა

დიაგრამა 2: ნიადაგის ნიმუშის აღების სქემა (სათბურის სქემა (მარჯვნივ))

წყარო: crystal.ge/ka/news/427/

ნიადაგში არსებული პრობლემების გამოსწორება კულტურის დარგვამდე უფრო მარტივია, თუმცა, როგორც კვლევებმა აჩვენა, მიუხედავად სახელმწიფოს მხრიდან დახმარებისა, მიწის ანალიზი ფერმერებისთვის ხშირ შემთხვევაში, მაღალი ფასის გამო ხელმისაწვდომი არ არის. მაგალითად, დღეს შესაძლებელია აჭარის რეგიონში ნიადაგის სწორი ანალიზით მოხდეს ნიადაგის ნაყოფიერი ზედაპირის გამდიდრება. ამისთვის შექმნილია ლაბორატორიები²² და სახელმწიფო სუბსიდიები ნიადაგის ანალიზის გაკეთებაზე (80 ლარის ნაცვლად ფერმერს უჯდება 20 ლარი). თუმცა, როგორც ირკვევა, ყველა ნივთიერებაზე ვერ ხერხდება შემოწმება ამ ლაბორატორიებში და საჭიროა შედარებით უფრო ღრმა (და ძვირი) ანალიზის გაკეთება (კოჭლამაზაშვილი და საღარეიშვილი, 2018).

ნიადაგის შერჩევისა და მომზადების შემდეგ მნიშვნელოვანია **ნედლეულის (ნერგები, მხამქიმიკატები და ა.შ) მომწოდებლის** შერჩევა. ჩატარებულმა კვლევებმა ამ მიმართულებით ნედლეულის ხარისხი და შესაბამისი ცოდნა ნაკლებობის პრობლემა გამოავლინეს. კვლევებიდან გამოიკვეთა რომ უმეტეს მუნიციპალიტეტში არსებობს აგრო-ნედლეულის მაღაზიები, სადაც ხელმისაწვდომია წარმოებისთვის საჭირო საშუალებები. თუმცა, ფერმერები აღნიშნავენ, რომ ხარისხი და ფასი ერთმანეთთან, ხშირ შემთხვევაში, შეუსაბამოა. გამოვლინდა, რომ ხშირად, ნაყიდი საშუალებების (სასუქები, პესტიციდები) არაეფექტურია მავნებლებთან და დაავადებებთან საბრძოლველად. ასევე პრობლემად დასახელდა ის, რომ აგრომაღაზიებში გამყიდველებს არ შეუძლიათ კვალიფიციური რეკომენდაციების გაცემა და ფერმერები არ ენდობიან მათ. რაც შეეხება ნედლეულზე ხელმისაწვდომობას, რესპონდენტებმა აღნიშნეს, რომ ამ მაღაზიებში ბიონედლეულის არჩევანის სიმწირეა. ეს ყველაფერი განპირობებულია იმით, რომ მოთხოვნა ბიოპროდუქტიაზე ნაკლებია და, შესაბამისად, მაღაზიები ნაკლებად მარაგდებიან ზემოთ ხსენებული პროდუქციით (ხატისაშვილი და კაცია, 2019; ხატისაშვილი, საღარეიშვილი და ბასილაძე, 2019).

ჯაჭვის შემდეგი რგოლია პირველადი პროდუქციის მწარმოებლები - **ფერმერები და საოჯახო მეურნეობები**²³. ისინი ერთმანეთისგან განსხვავდებიან როგორც მოვლა-პატრონობის, ასევე დათესილი ფართობების თვალსაზრისით. მაგალითად, პომიდორის წარმოებაში დასაქმებულების დაახლოებით 95% მცირე ფერმერია, რაც უარყოფითად აისახება პროდუქციის ხარისხზე. კერძოდ, თითქმის ვერ ხერხდება დიდი მოცულობის ერთგვაროვანი პროდუქტის შეგროვება. შედეგად რთულდება ლოგისტიკა და პროდუქტის გარე ბაზარზე გატანა. ასევე მცირე ფერმერების შემთხვევაში დაბალია პროდუქტიულობაც. მაგალითად სტაფილოს წარმოების შემთხვევაშიც წვრილი ფერმერებისთვის უმეტეს შემთხვევაში მას აწარმოებენ როგორც არაძირითად პროდუქტს და დათესილი აქვთ მცირე ფართობებზე (0.5 ჰა-მდე). ბევრმა მცირე ფერმერმა აღნიშნა, რომ სტაფილო მოჰყავს დიდი ხნის განმავლობაში (15-20 წელი), თუმცა პროდუქტიულობა არც ისე მაღალია (10-15 ტ/ჰა). რაც შეეხება მსხვილ ფერმერებს, არც მათთვის წარმოადგენს სტაფილო ძირითად კულტურას, თუმცა მცირე ფერმერებთან შედარებით პროდუქტიულობაში საკმაოდ დიდი განსხვავებაა (20-25 ტ/ჰა) (ხატისაშვილი და გელაშვილი, 2019).

ღირებულებათა ჯაჭვის ერთ-ერთი მთავარი რგოლის, ფერმერების, გასაძლიერებლად 2013 წელს გადაიდგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯი, როდესაც შეიქმნა სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების განვითარების სააგენტო. საქართველოს კანონი სასოფლო-სამეურნეო **კოოპერატივების** შესახებ (რომელიც 2013 წლის 12 ივლისს დამტკიცდა) აწესრიგებს კოოპერატივების ოპერირების პროცედურებს. შესაბამისად, 2013 წლიდან შეიქმნა მნიშვნელოვანი ინსტიტუციური ბაზა, რათა ფაქტობრივად მოხდეს კოოპერატივების და შედე-

²² ვრცლად იხილეთ „სოფლის მეურნეობის სამეცნოერო-კვლევითი ცენტრის“ ვებ გვერდი: <http://srca.gov.ge/about/laboratory>

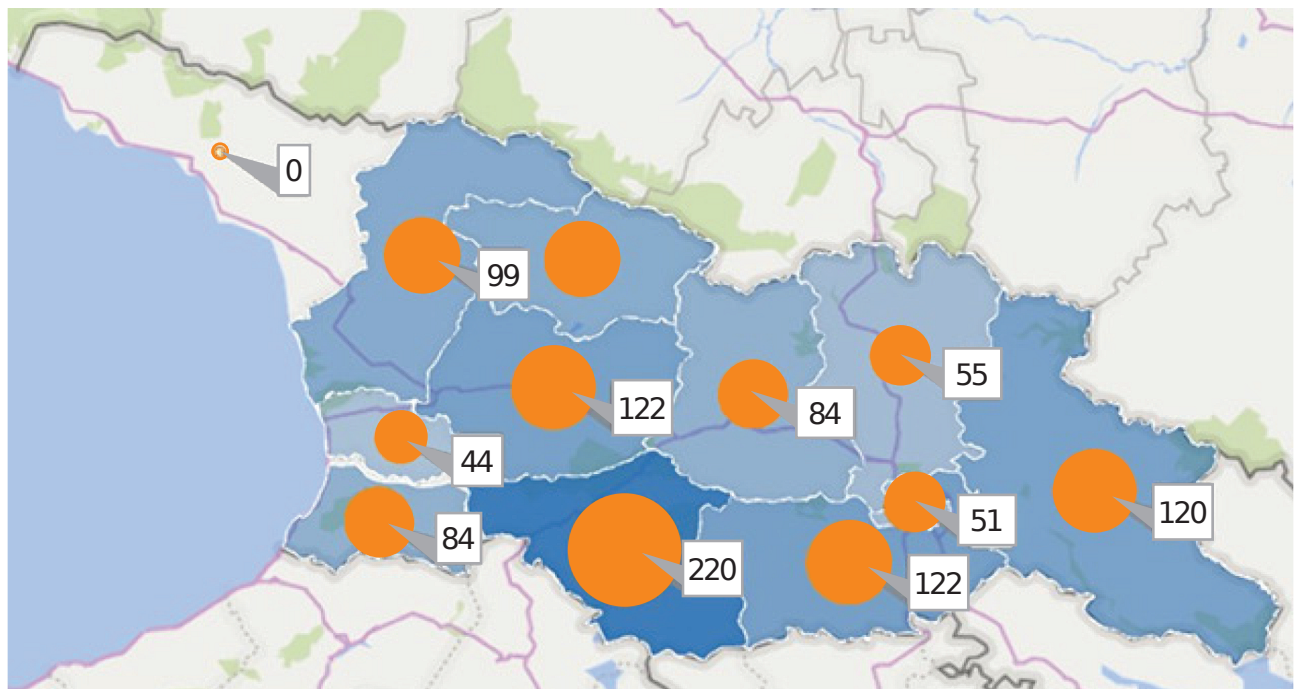
²³ ტექსტში ტერმინი „მცირე ფერმერი“ გამოყენებულია საოჯახო მეურნეობების სინონიმად.

გად მცირე ფერმერული მეურნეობების განვითარების ხელშეწყობა. სააგენტო ახორციელებს სხვადასხვა პროექტებს (მაგალითად „თხილის წარმოების განვითარება სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის მხარდაჭერის გზით“) ²⁴.

სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების განვითარების სააგენტოს 2019 წლის მაისის მონაცემებით საქართველოში სულ 1071 სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივია რეგისტრირებული, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ინფორმაციით კი აქედან დაახლოებით 200-210 კოოპერატივს აქვს აქტიური სტატუსი. რეგისტრირებულ კოოპერატივთა უმრავლესობა სამცხე-ჯავახეთისა და ქვემო ქართლის რეგიონებშია კონცენტრირებული (იხ. გრაფიკი 5).

გრაფიკი 5: რეგისტრირებული კოოპერატივების განაწილება რეგიონების მიხედვით

წყარო: სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების განვითარების სააგენტო

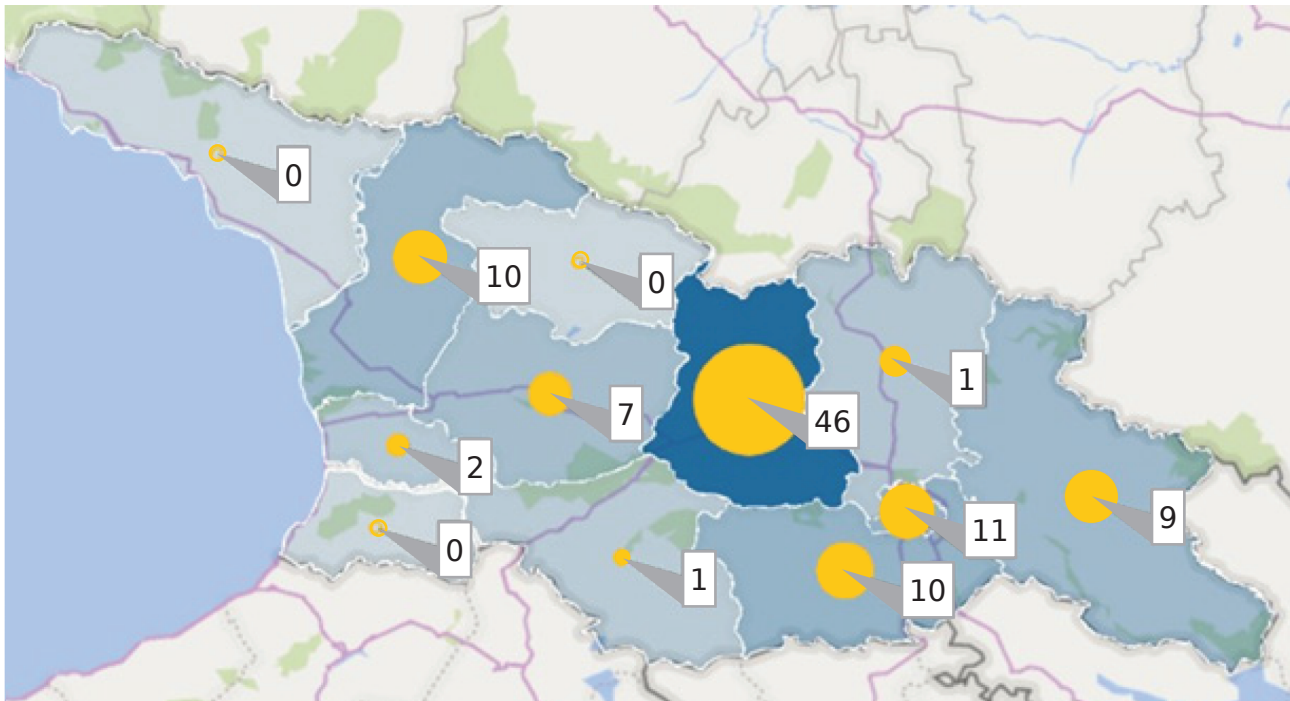
კოოპერატივები, ასევე, სარგებლობენ საგადასახადო შეღავათებით. 2023 წლის 1 იანვრამდე კოოპერატივები რომლებიც აწარმოებენ პირველად სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციას გათავისუფლებული არიან ქონების გადასახადისგან და დივიდენდის გადასახადისგან. ასევე, მოგების გადასახადისგან თავისუფლდება მოგება, რომელიც მიღებულია კოოპერატივის წევრების მიერ კოოპერატივისთვის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების და მომსახურების მიწოდებიდან, რომელიც კავშირშია სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების წარმოებასთან.

აღსანიშნია რომ საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ გაცხადებული გეგმის თანახმად იგეგმება სამინისტროს ფარგლებში არსებული სამი სააგენტოს გაერთიანება. მათ შორისაა სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების განვითარების სააგენტოცაა, სოფლის მეურნეობის პროექტების მართვის სააგენტოსა და ექსტენციისა და საკონსულტაციო ცენტრების სააგენტოსთან ერთად ²⁵ (ბოლო ორი სააგენტოს საქმიანობა მომდევნო თავებშია განხილული).

²⁴ ვრცლად შეგიძლიათ იხილოთ: <http://acda.gov.ge>

²⁵ წყარო: www.bm.ge

გრაფიკი 6: სამაცივრო მეურნეობები, 2018 წელი

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

სოფლის მეურნეობის ღირებულებათა ჯაჭვში **შუამავალთა რგოლი** (მიმღებ-დამხარისხებელი, გადამამუშავებელი პუნქტები და სამაცივრო მეურნეობები) ძალიან მნიშვნელოვანია, განსაკუთრებით მალფუჭებადი პროდუქციისთვის. ჩატარებული კვლევებიდან გამოვლინდა, რომ უმეტესობა მუნიციპალიტეტებში არ არსებობს გადამამუშავებელი და სამაცივრო მეურნეობა. შესაბამისად, ფერმერები ცდილობენ მოსავლის გაყიდვას მცირე ვადებში და გადამყიდველებთან მოლაპარაკებას მოსავლის აღებამდე ანარმობენ (ხატისაშვილი და კაცია, 2019). მაგალითად იმერეთში პომიდვრის მწარმოებელი ფერმერები ცდილობენ პომიდორი სწრაფად გაყიდონ სეზონის პიკზე, როცა ფასი ყველაზე დაბალია. იმერეთის მსგავსად, კახეთშიც სამაცივრო მეურნეობები და პროდუქტის ტრანსპორტირება პრობლემას წარმოადგენს. მაყვლის დიდხანს შესანახად საჭიროა მისი შოკურად გაყინვა (მინუს 40 გრადუსზე), რაც კახეთში 2018 წლის მდგომარეობით არ არის ხელმისაწვდომი. შოკური მაცივარი სულ რამდენიმეა საქართველოში. ერთ-ერთი მათგანია ახლად გახსნილი მეურნეობა „გლენბერი“, რომელსაც ქარელის მუნიციპალიტეტში, აგარაში აქვს სამაცივრო მეურნეობა. აღნიშნულმა მეურნეობამ კენკრის შესყიდვა (მათ შორის, მაყვლის) 2018 წლის ივლისში დაიწყო და როგორც კვლევის შედეგებმა აჩვენა, პროდუქცია ექსპორტზე უკვე გააგზავნეს თურქეთსა და ისრაელში. ამ სამაცივრო მეურნეობას შეუძლია 1 საათში 1500 კილოგრამი კენკრის შოკურად გაყინვა, რის შემდგომაც ხდება კენკრის მაცივრებში გადატანა (მინუს 18-22 გრადუსზე, სადაც სამ წლამდე შეიძლება შენახვა). შუამავალთა რგოლში, ასევე, შედის გადამამუშავებელი და საკონსერვო წარმოება. მაგალითად, არასტანდარტული მანდარინის უმეტესი ნაწილის შესყიდვას ახდენენ ორი მსხვილი გადამამუშავებელი კომპანია, რომლებიც საშუალოდ 20 თეთრს იხდიან კილოგრამზე²⁶, საიდანაც სახელმწიფო სუბსიდიის სახით ანაზღაურებს 10 თეთრს. ეს სანარმოები სეზონზე დაახლოებით 11 ათას ტონაზე მეტი არასტანდარტული მანდარინის გადამამუშავებას ახორციელებენ და დამზადებულ კონცენტრატს უმეტესწილად ექსპორტზე აგზავნიან (კოჭლამაზაშვილი და საღარეიშვილი, 2018).

²⁶ მონაცემები ეფუძნება People in Need და PMC კვლევითი ცენტრი, მიერ 2018 ჩატარებულ კვლევას „მანდარინის ღირებულებათა ჯაჭვის ანალიზი.“ თბილისი. http://www.pmcg-i.com/media/k2/attachments/VCA_Mandarin.pdf.

კვლევებმა ასევე აჩვენა, რომ პროდუქციის მიწოდება მომხმარებელამდე ხდება **საცალო მოვაჭრეების** ან თავად ფერმერების მიერ. მაგალითად პომიდორის შემთხვევაში, ფერმერები თავად ახორციელებენ პომიდვრის ტრანსპორტირებას ბაზრებამდე. ასევე, მოთხოვნის არსებობის შემთხვევაში, ფერმერები პროდუქციას ყიდიან კვების ობიექტებზე, და რეალიზაციას ახდენენ მარკეტებშიც.

როდესაც ხდება წარმოებული პროდუქტის საზღვარგარეთ გატანა, ღირებულებათა ჯაჭვში ერთვებიან **ექსპორტიორები**. ექსპორტიორები ქმნიან დამატებით ღირებულებას, იმ ცოდნისა და გამოცდილების მეშვეობით რომელიც მათ გააჩნიათ უცხოეთში პროდუქციის გატანის მიმართულებით, რითაც ისინი ამცირებენ ექსპორტირებასთან დაკავშირებულ რისკებს.

როგორც აღინიშნა, ღირებულებათა ძლიერი ჯაჭვი კონკურენტული უპირატესობის მთავარი განმაპირობებელი ფაქტორია. კვლევებმა აჩვენა, რომ საქართველოში აღნიშნული ჯაჭვი ჯერ კიდევ განვითარების საწყის ეტაპზეა რაც ჯაჭვის რგოლებს შორის კავშირის სისუსტეშიც გამოიხატება. შესაბამისად სექტორის საექსპორტო პოტენციალის გასაზრდელად საჭირო იქნება ღირებულებათა ჯაჭვის გაძლიერების მიმართულებით ინტენსიური სამუშაოს განხორციელება.

5.2 ღირებულებათა ჯაჭვზე მოქმედი გარე ფაქტორები

5.2.1 საკონსულტაციო და საინფორმაციო ცენტრები

როგორც ზევით აღინიშნა, სოფლის მეურნეობის სექტორის ერთ-ერთი უმთავრესი გამოწვევაა დაბალპროდუქტიულობა, რაც მეტწილად თანამედროვე ტექნოლოგიების შესახებ ცოდნის ნაკლებობის შედეგია. შესაბამისად ამ მიმართულებით პროგრესი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სექტორში მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად. აღნიშნულისთვის საჭიროა როგორც მცირე, ასევე მსხვილი ფერმერული მეურნეობებისთვის ხარისხიანი საექსტენციო მომსახურების მიწოდება. ამ მიზნის მისაღწევად 2013 წლიდან სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ შექმნა საინფორმაციო-საკონსულტაციო სამსახური, რომელიც საქართველოს თითქმის ყველა მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს. ჯამში 54 საინფორმაციო-საკონსულტაციო ცენტრი 300-მდე თანამშრომლით²⁷. ექსტენციის ცენტრების ძირითად ფუნქციაა ფერმერებს და გლეხებს უფასოდ მიაწოდოს ინფორმაცია მიწის დამუშავების, სხვადასხვა კულტურების და ცხოველების მოვლის და ამ პროცესში თანამედროვე ტექნიკის და ტექნოლოგიის გამოყენების შესახებ. ასევე, მათი მოვალეობაა მოქალაქეებს მიაწოდონ ინფორმაცია სოფლის მეურნეობის მიმართულებით სახელმწიფოს ხელშეწყობი და წამახალისებელი პროგრამების და პროექტების შესახებ²⁸.

თუმცა, როგორც ჩატარებულმა კვლევებმა აჩვენა, მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული ცენტრები დაინტერესებულ მხარებს აწვდინ ინფორმაციას მიმდინარე ხელშეწყობი პროგრამების შესახებ, პრობლემურ საკითხად რჩება კულტურების და ცხოველების მოვლა/მოყვანის თანამედროვე საკითხების შესახებ ინფორმაციის მიწოდება. ამის ძირითადი მიზეზია შესაბამისი კვალიფიკაციის მქონე კადრების ნაკლებობა. ასევე, საჭიროა სადემონსტრაციო ნაკვეთების დამატება, რათა ფერმერებმა და გლეხებმა თვალნათლივ ნახონ თანამედროვე ტექნიკის გამოყენების შედეგი. შედეგად, ფერმერები კვალიფიციური აგრონომების არარსებობის გამო ძირითადად ერთმანეთის გამოცდილების გაზიარებით იღებენ ინფორმაციას.

²⁷ დამატებითი ინფორმაცია საინფორმაციო საკონსულტაციო სამსახურის ადგილმდებარეობის და საკონტაქტო ინფორმაციის შესახებ იხილეთ ბმულზე: <http://mepa.gov.ge/Ge/Regions>

²⁸ „წლიური ანგარიში 2017: საქართველოს სოფლის მეურნეობა“.

აღნიშნულ გამოწვევებთან საპასუხოდ სახელმწიფომ დონორი ორგანიზაციების მხარდაჭერით შეიმუშავა სტრატეგია²⁹, რომლითაც განსაზღვრულია მიწოდებული სერვისის გაუმჯობესება, მათ შორის საპილოტე ეტაპის 2019 წლის ბოლოსთვის დაწყება.

5.2.2 სურსათის უვნებლობა

ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის ხელშეკრულების (DCFTA) ხელმოწერის შემდეგ სურსათის უვნებლობის საკითხები ძალიან აქტუალური გახდა. აღნიშნული, უპირველეს ყოვლისა გამოიხატა იმაში, რომ სურსათის ეროვნულმა სააგენტომ დაიწყო საქართველოს კანონმდებლობის ჰარმონიზაცია ევროკავშირის კანონმდებლობასთან, რაც უფრო მკაცრ კონტროლს გულისხმობს როგორც პირველად წარმოებაში, ასევე გადამამუშავების სექტორშიც (გელაშვილი და თვალაშვილი, 2018). შესაბამისად, მოსალოდნელია, რომ კონტროლის გამკაცრება, თავის მხრივ, გამოიწვევს პროდუქციის წარმოების გაძვირებას.

აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის ხელშეკრულება ასევე გულისხმობს მინიმალური მოთხოვნების დაკმაყოფილებას რომელთაგან უპირველესად უნდა დაკმაყოფილდეს წარმოშობასთან დაკავშირებული მოთხოვნები - ქართული პროდუქციის ევროკავშირის ბაზარზე საბაჟო ტარიფის გარეშე შესასვლელად უნდა იყოს მთლიანად ან ნაწილობრივ წარმოებული საქართველოში. წარმოშობასთან დაკავშირებულ სერტიფიკატს - EUR.1-ს (პრეფერენციული წარმოშობის სერტიფიკატი) გასცემს საქართველოს შემოსავლების სამსახური³⁰.

თუ პირველად წარმოებაზე პროდუქტების ევროკავშირში ექსპორტს განვიხილავთ, დამატებით, ტრანსპორტირებისას აუცილებელია ფიტოსანიტარული სერტიფიკატი, რომლის საფასურიც შეადგენს 25 ლარს. პირველადი წარმოებისთვის სხვა სავალდებულო სურსათის უვნებლობის სერტიფიკატი არ არსებობს, თუმცა ევროპის ქვეყნებში მყიდველმა შესაძლოა მოითხოვოს სხვადასხვა ტიპის საბუთები. ერთ-ერთი არის მძიმე მეტალის შემცველობაზე ანალიზი, რომელიც კეთდება ადგილობრივად საქართველოში და რომლის ღირებულებაც შეადგენს 150-170 ლარს (ხატისაშვილი და გელაშვილი 2019). ასევე, ევროპის ბაზარზე ექსპორტისთვის მნიშვნელოვანია წარმოების ისეთი სტანდარტების დანერგვა, როგორებიცაა HACCP, ISO 22000 Global GAP. ეს სტანდარტები არ არის აუცილებელ მოთხოვნებში, თუმცა ერთგვარი ბილეთია ევროპის ბაზრისკენ და მნიშვნელოვანია იმ მწარმოებლებისა და ექსპორტიორებისათვის, რომლებსაც სურთ თავიანთი პროდუქციის ევროკავშირის ბაზარზე დამკვიდრება.

ექსპორტისათვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სერტიფიკატია GLOBALG.A.P.-ის სერტიფიკატი, რომელიც, როგორც წესი, გაიცემა მოსავლის აღების პერიოდში და ვარგისია 12 თვის განმავლობაში. ფერმერულ მეურნეობას თავდაპირველად სტანდარტის დანერგვა უჯდება მინიმუმ 10,000 აშშ დოლარი. ამ თანხის 50% მოდის საკონსულტაციო კომპანიის მომსახურების ანაზღაურებაზე, ხოლო დანარჩენი 50% - უშუალოდა აუდიტსა და სერტიფიცირებაზე. თუ ფერმერი გაითვალისწინებს საკონსულტაციო ორგანიზაციის რეკომენდაციებს, მომდევნო წელს სერტიფიკატის აღებისთვის საჭირო თანხა თითქმის ნახევრდება (ხატისაშვილი, საღარეიშვილი და ბასილაძე 2019). ამ სერტიფიკატის გამცემი ორგანო არ მდებარეობს საქართველოში. საქართველოსთან ტერიტორიულად ყველაზე ახლოს თურქეთის ოფისია. თუმცა საქართველოში არსებობენ საკონსულტაციო კომპანიები, რომლებიც ეხმარებიან მწარმოებლებს სტანდარტის დანერგვაში. ასეთი საკონსულტაციო კომპანიებია მაგალითად STAR Consulting³¹ და GDCI³² (ხატისაშვილი და კაცია 2019).

²⁹ „სასოფლო-სამეურნეო ექსტენციის სტრატეგია“

³⁰ დამატებით იხილეთ: <https://www.rs.ge/5037>

³¹ დამატებით იხილეთ: <https://www.rs.ge/5037>

³² <http://gdci-georgian.weebly.com>

5.2.3 ასოციაციები

ევროკავშირში და სხვა ბაზრებზე სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ექსპორტირებისას ექსპორტიორს მნიშვნელოვანი დახმარება შესაძლოა გაუწიონ საქართველოში მოქმედმა ასოციაციებმა. მაგალითად, ექსპორტის განვითარების ასოციაციის (EDA)³³ მომსახურება მოიცავს ექსპორტის განვითარების ყველა იმ ასპექტს, რომელიც შესაძლოა დასჭირდეს კომპანიას. კერძოდ, EDA 15 სახის მომსახურებას უწევს ექსპორტიორებს. ეს მომსახურებები მოიცავს ექსპორტის მზადყოფნისა და საექსპორტო პოტენციალის აუდიტს, სამიზნე ბაზრის კვლევასა და პოტენციური პარტნიორის შერჩევას და ა.შ. ასოციაციის მიზანია გაუადვილოს მწარმოებელს საექსპორტო ბარიერების დაძლევა. თუმცა საქართველოდან ევროკავშირში ექსპორტი ჯერ მცირე მასშტაბით ხორციელდება, სამომავლოდ წარმოების ზრდის ფონზე, ჯაჭვის ეს რგოლი შეიძლება უფრო მნიშვნელოვანი და ღირებული გახდეს.

გარდა ამისა, შეგვიძლია გამოვყოთ საქართველოს ფერმერთა ასოციაცია³⁴. საქართველოს ფერმერთა ასოციაცია 2012 წლის ბოლოს დაფუძნდა. ორგანიზაცია ამჟამად 4000-მდე ფერმერს აერთიანებს მთელი საქართველოს მასშტაბით. მისი წევრი ფერმერებისგან მინიჭებული მანდატის შესაბამისად, ასოციაცია ასრულებს ფერმერებსა და ხელისუფლებას შორის შუამავალი რგოლის ფუნქციას.

საქართველოში, ასევე, არსებობენ ფერმერული ასოციაციები. მაგალითად, 2017 წლის იანვარში შეიქმნა საქართველოს კენკროვანი ხილის მწარმოებელთა ასოციაცია რომლის მიზანია:

- კენკრის წარმოების და გადამუშავების დანერგვა და პოპულიზაცია;
- სოფლის მეურნეობის ხელშეწყობი კანონმდებლობის ლობირება;
- მომხმარებელთა უფლებების დაცვა;
- ფერმერებისათვის კვალიფიციური საკონსულტაციო სამსახურის ჩამოყალიბება;
- კენკროვანი პროდუქტების ბაზრის ჩამოყალიბების ხელშეწყობა;
- საქართველოში კენკროვანი მეურნეობების რაოდენობისა და თვისობრივი მაჩვენებლების ზრდის ხელშეწყობა, სერტიფიცირება და ექსპორტზე გატანა.

სექტორულ ასოციაციას ბევრი დადებითი ეფექტი შეიძლება ჰქონდეს. იგი ხელს შეუწყობს დარგის განვითარებას და წინსვლას. თავდაპირველად შესაძლოა დონორი ორგანიზაციები და სახელმწიფო გახდეს ასეთი ასოციაციის ჩამოყალიბების ხელშეწყობი, რათა მოხდეს ამ სექტორის გაძლიერება. ასოციაცია შეიძლება სექტორში სხვადასხვა ტრენინგის ორგანიზატორი იყოს, რაც ხელს შეუწყობს ფერმერების ცნობიერების ამაღლებას სხვადასხვა მიმართულებით. ასევე, შესაძლებელია ასოციაციამ მოაწიოს საჩვენებელი ნაკვეთები რამდენიმე მუნიციპალიტეტში და პოპულარიზაცია გაუწიოს პროდუქციის სწორად მოვლის აგრო ტექნოლოგიებს.

დამატებითი ინფორმაცია საქართველოში მოქმედი ასოციაციების შესახებ შეგიძლიათ იხილოთ ქვემოთ მოცემულ ცხრილში (იხ. ცხრილი 6).

³³ ექსპორტის განვითარების ასოციაცია (EDA), 2018, ამოღებულია: <http://eda.org.ge/ka/>

³⁴ დამატებითი ინფორმაცია: <https://gfa.org.ge/>

ცხრილი 6: ასოციაციები

დასახელება		მდებარეობა	დასახელება		მდებარეობა
1.	საქართველოს ფერმერთა ასოციაცია (GFA)	თბილისი/რეგიონები	10.	დისტრიბუტორთა ასოციაცია	თბილისი
2.	საქართველოს სავაჭრო და სამრეწველო პალატა	თბილისი	11.	საქართველოს ლაბორატორიების ასოციაცია	თბილისი
3.	კენკროვან პროდუქტთა ასოციაცია	იმერეთი	12.	ექსპორტის განვითარების ასოციაცია	თბილისი
4.	კენკროვან პროდუქტთა მომწოდებელთა ასოციაცია	გურჯაანი	13.	საქართველოს ქალთა ბიზნეს ასოციაცია	თბილისი
5.	ხილ-კენკროვან კულტურათა განვითარების ასოციაცია	ზუგდიდი	14.	საქართველოს ლოგისტიკის ასოციაცია	თბილისი
6.	ბიოლოგიური ასოციაცია ელკანა	თბილისი, ახალციხე, გურია	15.	აგრო სერვისის გაერთიანება	თბილისი
7.	საქართველოს სოფლის მეურნეობის ბიო პროდუქტების მწარმოებელთა ასოციაცია	თბილისი	16.	საქართველოს თხილის მწარმოებელთა ასოციაცია	სამეგრელო
8.	ქართულ მაღაზიათა ასოციაცია	თბილისი	17.	საქართველოს ფისტას ასოციაცია	თბილისი
9.	მწვანე მწარმოებელთა ასოციაცია	ქუთაისი	18.	საქართველოს მეცხვარეთა ასოციაცია	თბილისი

5.2.4 განათლება და დუალური სწავლება

როგორც აღინიშნა, სოფლის მეურნეობის სექტორში პროდუქტიულობის ზრდისთვის გადაწყვეტი მიიღებულია ენიჭება განათლებას. ამ მიმართულებით ყველაზე რელევანტური შესაძლებლობაა პროფესიული განათლების პროგრამები, რომელსაც სახელმწიფო და კერძო სასწავლებლები სთავაზობენ დაინტერესებულ მსურველებს. სახელმწიფოს მიერ დაფუძნებულ საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სწავლის შემთხვევაში სახელმწიფო მსურველებს სთავაზობს სრულ (100%-იან) დაფინანსებას. დაფინანსების წესში შეტანილი ცვლილებების შესაბამისად³⁵, კერძო დაწესებულებებში სწავლის გაგრძელებისას არსებობს დაფინანსების მოპოვების საშუალება. ასევე, სახელმწიფო აფინანსებს საერთო საცხოვრებელით სარგებლობას რამდენიმე მუნიციპალიტეტში არსებულ პროფესიულ საგანმანათლებლო დაწესებულებაში. პროფესიულ საგანმანათლებლო პროგრამაზე დაშვების მინიმალურ წინაპირობას წარმოადგენს ზოგადი განათლების საბაზო საფეხური (9 კლასი), თუმცა პროგრამის ტიპიდან გამომდინარე შეიძლება მოთხოვნილ იქნას სრული საშუალო განათლება. პროგრამებზე მიღება წარმოებს წელიწადში ორჯერ გაზაფხულზე და შემოდგომაზე.

³⁵ „პროფესიული განათლების დაფინანსების წესისა და პირობების განსაზღვრისა და პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამების განმახორციელებელ სახელმწიფოს მიერ დაფუძნებულ საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სწავლის საფასურის მაქსიმალური ოდენობის დამტკიცების თაობაზე“ საქართველოს მთავრობის 2013 წლის 19 სექტემბრის №244 დადგენილებაში ცვლილების შეტანის შესახებ.

რეგისტრაციის გავლა შესაძლებელია პირადობის დამადასტურებელი მოწმობით, საქართველოს სხვადასხვა ქალაქებში მოქმედ საგანმანათლებლო რესურსცენტრებსა და პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამების განმახორციელებელ სახელმწიფო დაწესებულებებში. ასევე, რეგისტრაცია შესაძლებელია ვებ გვერდზე www.vet.emis.ge³⁶.

პროფესიულ საგანმანათლებლო პროგრამებიდან ცალკე აღნიშვნის ღირსია „სამუშაოზე დაფუძნებული (დუალური) სწავლების“ (სდს) პროექტი, რომელსაც კოორდინაციას უწევს საქართველოს ფერმერთა ასოციაცია (GFA) საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს ჩართულობით და დონორი ორგანიზაციების (გაეროს განვითარების პროგრამა, შვეიცარიის განვითარებისა და თანამშრომლობის სააგენტო) მხარდაჭერით. პროგრამა ხორციელდება მეცხოველეობის, მეხილეობის, მეფუტკრეობის, ხორც-პროდუქტების გადამამუშავების, მეთევზეობისა და ვეტერინარიის მიმართულებით და მასში ჩართულია საქართველოს შვიდი რეგიონი - სამეგრელო, კახეთი, სამცხე-ჯავახეთი, აჭარა, რაჭა-ლეჩხუმი ქვემო სვანეთი, შიდა ქართლი და მცხეთა-მთიანეთი. პროექტში რეგიონების მიხედვით ჩართულია შემდეგი პროფესიული სასწავლებლები: ილია წინამძღვრიშვილის სახელობის საზოგადოებრივი კოლეჯი (მცხეთა/წინამძღვრიანთკარი), საზოგადოებრივი კოლეჯი „აისი“ (კაჭრეთი/კაჭრეთი, ალვანი, დედოფლისწყარო), შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი (სამეგრელო/სენაკი/ზუგდიდი), პროფესიული კოლეჯი „ერავანი“ (რაჭა-ლეჩხუმი/ამბროლაური), საზოგადოებრივი კოლეჯი „ახალი ტალღა“ (აჭარა/ქობულეთი), პროფესიული კოლეჯი „განთიადი“ (შიდა-ქართლი/გორი) და საზოგადოებრივი კოლეჯი „ოპიზარი“ (ახალციხე).

პროექტი განსაკუთრებით საინტერესოა რადგან ხდება თეორიული ტრენინგისა და პრაქტიკული გამოცდილების კომბინაცია. მსმენელი კვირაში 2 დღის განმავლობაში იღებს თეორიულ ცოდნას, ხოლო 3 დღის განმავლობაში აღნიშნულ ცოდნას იყენებს პრაქტიკაში პროგრამის პარტნიორ ფერმაში ან სხვა ბიზნეს დაწესებულებაში. ისევე როგორც სხვა პროგრამების შემთხვევაში, აღნიშნული პროგრამის ფარგლებში სწავლა უფასოა და სხვა დამატებით შეღავათებთან ერთად, ასევე, ითვალისწინებს მსმენელისთვის ანაზღაურების მიცემას სამუშაოსთვის, რომელსაც ის ეწევა³⁷.

5.2.5 ფინანსური ინსტიტუტები და ფინანსებზე ხელმისაწვდომობა

საქართველოში, სოფლის მეურნეობის დაფინანსების მთავარ წყაროს კომერციული ბანკები და მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები წარმოადგენენ. აღნიშნული ორგანიზაციები ღირებულებათა ჯაჭვის მონაწილეებს სთავაზობენ როგორც სესხებს, ასევე სხვადასხვა საბანკო მომსახურებას, მიმდინარე ანგარიშების და დეპოზიტების გახსნას. 2019 წლის მაისის მდგომარეობით სექტორი 15 ბანკით, 58 მიკროსაფინანსო ორგანიზაციითა და 17 სადაზღვევო კომპანიითაა წარმოდგენილი. კომერციული ბანკების, მიკროსაფინანსოებისა და სადაზღვევო კომპანიების ფილიალები და მომსახურების ცენტრები საქართველოს ყველა თვითმმართველ ერთეულში ფუნქციონირებს.

რაც შეეხება საპროცენტო განაკვეთებს, ის კრედიტსა და სესხზე საკმაოდ მაღალია, თუმცა შემცირების ტენდენციით ხასიათდება. საბანკო პროდუქტების მიხედვით ყველაზე მაღალი საპროცენტო განაკვეთები მაინც სამომხმარებლო სესხებზე ნარჩუნდება. 2018 წლის დეკემბრის მდგომარეობით, სამომხმარებლო სესხებზე პროცენტი მერყეობს 20%-ის ფარგლებში, მაშინ როცა მიზნობრივად სოფლის მეურნეობაზე 2018 წელს გაცემული სესხების საშუალო საპროცენტო განაკვეთი დაახლოებით 10%-ია. აღსანიშნავია, რომ

³⁶ დამატებითი ინფორმაციისთვის შეგიძლიათ დარეკოთ საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს ცხელ ხაზზე 032 2 200 220 ან ეწვიოთ ვებ გვერდს www.mes.gov.ge, www.vet.ge

³⁷ დამატებითი ინფორმაციისთვის იხ. ვიდეო <https://www.youtube.com/watch?v=mRv4YVBOTSU>

ინდივიდუალურ შემთხვევებში საპროცენტო განაკვეთები შეიძლება გაცილებით მაღალი იყოს, მათ შორის წლიური ეფექტური საპროცენტო განაკვეთის კანონით დაწესებულ 50%-იან ზღვარსაც მიუახლოვდეს.

მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყანაში მრავლადაა ფინანსური ინსტიტუტები წარმოდგენილი, კრედიტზე ხელმისაწვდომობის ნაკლებობა ფერმერების შემთხვევაში ხშირად განიხილება, როგორც მათი საქმიანობის განვითარებისათვის ერთ-ერთი ძირითადი ხელის შეშლელი ფაქტორი (კოჭლამაზაშვილი და საღარეიშვილი 2018). ამ კუთხით სოფლის მეურნეობის პროექტების მართვის სააგენტოს ახორციელებს სხვადასხვა პროგრამებს. მაგალითად „შელავათიანი აგროკრედიტის“ პროგრამა მიზნულია, როგორც კრედიტის ერთ-ერთი იაფი წყარო, რომელსაც ბევრი ფერმერი მიმართავს. განსაკუთრებით კარგად მუშაობს ეს პროგრამა მსხვილი მეურნეობებისათვის, ხოლო მცირე მეურნეობებს (მაგალითად მეცხირუსები) უჭირთ ამ პროგრამის საშუალებით სესხის მიღება, ვინაიდან ხშირ შემთხვევაში, მათ მოეთხოვებათ სესხის უზრუნველყოფა მაღალ ლიკვიდური აქტივით, რომელსაც ბანკები ითხოვენ. შედეგად, მცირე და საშუალო მეურნეობებისთვის ფინანსებზე ხელმისაწვდომობა რჩება ერთ-ერთ მთავარ გამოწვევად.

5.2.6 სადაზღვევო კომპანიები

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ფინანსური სექტორი კარგადაა განვითარებული, სოფლის მეურნეობის დაზღვევის კუთხით ბაზარი პასიურია. შესაბამისად, სახელმწიფოს ძალისხმევით 2014 წლის 1 სექტემბრიდან ამოქმედდა აგროდაზღვევის პროგრამა, რაც მიზნად ისახავს აგროსექტორში სადაზღვევო ბაზრის განვითარებას, სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის ხელშეწყობას, აღნიშნული საქმიანობით დაკავებული პირებისთვის შემოსავლის შენარჩუნებას და რისკების შემცირებას.

პროგრამის განმახორციელებელია ა(ა)იპ „სოფლის მეურნეობის პროექტების მართვის სააგენტო“ „ერთიანი აგროპროექტის“ ფარგლებში. პროგრამის განხორციელების მიზნით სააგენტო აფორმებს ხელშეკრულებებს საქართველოში კანონმდებლობით დადგენილი წესით ლიცენზირებულ შესაბამის სადაზღვევო კომპანიებთან, აღნიშნული ხელშეკრულებების საფუძველზე ახდენს სადაზღვევო პრემიის სუბსიდირებას და მათ მონიტორინგს.

დაინტერესებულ ბენეფიციარებს სადაზღვევო პოლისის შეძენა შეუძლიათ საქართველოში მოქმედ 8 სადაზღვევო კომპანიაში:

- ალდაგი
- ჯი პი აი ჰოლდინგი
- სადაზღვევო კომპანია ევროინს ჯორჯია
- არდი
- ალფა
- თიბისი დაზღვევა
- საქართველოს სადაზღვევო ჯგუფი
- გლობალ ბენეფიტს ჯორჯია

აღნიშნული პროგრამის ფარგლებში სადაზღვევო პოლისი ფარავს შემდეგ სადაზღვევო რისკებს:

- სეტყვა
- წყალდიდობა
- ქარიშხალი

- საშემოდგომო ყინვა (მხოლოდ ციტრუსოვანი კულტურებისათვის) - 1 სექტემბრიდან 30 ნოემბრის ჩათვლით პერიოდში

აგროდაზღვევის 2019 წლის პროგრამის ფარგლებში ბენეფიციარს შეუძლია დააზღვიოს 5 ჰა-მდე მიწის ნაკვეთი, ხოლო მარცვლეული კულტურის შემთხვევაში 30 ჰა (აღნიშნული შემზღუდვა არ ვრცელდება სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებზე). თითოეული დამზღვევი 70%-იან თანადაფინანსებას მიიღებს პროგრამით გათვალისწინებულ ყველა კულტურაზე, ხოლო ვაზზე 50%-ს (სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივის შემთხვევაში, სააგენტოს მიერ ერთ დამზღვევზე/მოსარგებლეზე გადასახდელი პრემიის ოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს 50 000 ლარს). ამასთან, დამზღვევს შესაძლებელია დაზღვეული ჰქონდეს როგორც მარცვლეული კულტურა, ისე სხვა კულტურები ერთდროულად. პროგრამის მიხედვით განსაზღვრული იქნება ფიქსირებული სადაზღვევო ტარიფი.

დამზღვევი ან/და მიწის ნაკვეთის მესაკუთრე, რომელზეც განთავსებულია დაზღვევის ობიექტი, რეგისტრირებული უნდა იყოს სოფლის მეურნეობის პროექტების მართვის სააგენტოს მიერ „ფერმერთა რეგისტრაციის პროექტის“ ფარგლებში წარმოებულ რეესტრში.

5.2.7 სახელმწიფო უწყებები

სასოფლო-სამეურნეო ღირებულებათა ჯაჭვის მხარდასაჭერი პროგრამები რამდენიმე სახელმწიფო უწყების დახმარებით ხორციელდება. აღსანიშნავია საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების ხელშეწყობის მიზნით 2012 შექმნილი ა(ა)იპ სოფლის მეურნეობის პროექტების მართვის სააგენტო, რომლის ძირითადი ფუნქციაა საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების ხელშეწყობა. ერთ-ერთი მიმდინარე პროექტია „ერთიანი აგროპროექტი“, რომელსაც სახელმწიფო პროექტის „ანარმოე საქართველოში - ბიზნესის“ ფარგლებში, ახორციელებს. აღნიშნული პროექტის მიზანია აგრომენარმეებისთვის, ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის გაზრდის გზით, ხელი შეუწყოს სოფლის მეურნეობის გრძელვადიან, მდგრად განვითარებას და ისეთი სამეწარმეო გარემოს შექმნას, რომელიც უზრუნველყოფს საქართველოში წარმოებული აგროპროდუქციის რაოდენობრივ ზრდას, კონკურენტუნარიანი, მაღალხარისხიანი პროდუქციის გამოშვებას, სასურსათო უსაფრთხოების მაღალ დონეს და ექსპორტის ზრდას. ცხრილში მოკლედ შეჯამებულია აღნიშნული სააგენტოს მიმდინარე პროექტები და ასევე ამ პროექტების კავშირი ღირებულებათა ჯაჭვის შიდა რგოლებთან:

ცხრილი 7: მიმდინარე პროექტების ჩამონათვალი³⁸

სახელწოდება	პროგრამის აღწერა	ღირებულებათა ჯაჭვის შიდა რგოლი
დანერგე მომავალი	პროგრამა მიზნად ისახავს არსებული სასოფლო-სამეურნეო მიწების ეფექტურ გამოყენებას და ადგილობრივი სარგავი მასალების წარმოების მხარდაჭერას, რაც ჩაანაცვლებს იმპორტს და გაზრდის ექსპორტის პოტენციალს.	ნედლეულის მიმწოდებლები / ფერმერები / საოჯახო მეურნეობები / კოოპერატივები
აგრომენარმეების ხელშეწყობის პროგრამა	პროგრამის მიზანია პროდუქციის ხარისხისა და მოსავლიანობის ზრდის ხელშეწყობა (პირველადი წარმოების კომპონენტი) და გადამამუშავებელი და შემნახველი აგროსანარმოების გაფართოება და თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვა (გადამამუშავებელი და შემნახველი სანარმოების კომპონენტი).	ფერმერები / საოჯახო მეურნეობები / მიმღებ-დამხარისხებელი, გადამამუშავებელი და სამაცივრო მეურნეობები

³⁸ დამატებითი ინფორმაცია მიმდინარე პროექტებზე ხელმისაწვდომია შემდეგ ბმულზე: <http://apma.ge/projects>

შელავათიანი აგროკრედიტი	პროექტის მიზანია სოფლის მეურნეობის პირველადი წარმოების, გადამამუშავებელი და შენახვა-რეალიზაციის საწარმოო პროცესებისათვის ხელშეწყობა, ფიზიკური და იურიდიული პირების იაფი და ხელმისაწვდომი ფულადი სახსრებით უზრუნველყოფის გზით.	ფერმერები / საოჯახო მეურნეობები / კოოპერატივები / შუამავალთა რგოლი (მიმღებ-დამხარისხებელი, გადამამუშავებელი პუნქტები და სამაცივრო მეურნეობები
გადამამუშავებელი და შემნახველი საწარმოების თანადაფინანსების პროექტი	პროექტის მიზანია სოფლის მეურნეობის პირველადი წარმოების, გადამამუშავებელი და შენახვა-რეალიზაციის საწარმოო პროცესებისათვის ხელშეწყობა, ფიზიკური და იურიდიული პირების იაფი და ხელმისაწვდომი ფულადი სახსრებით უზრუნველყოფის გზით.	ფერმერები / საოჯახო მეურნეობები / კოოპერატივები / შუამავალთა რგოლი (მიმღებ-დამხარისხებელი, გადამამუშავებელი პუნქტები და სამაცივრო მეურნეობები
გადამამუშავებელი და შემნახველი საწარმოების თანადაფინანსების პროექტი	პროექტის მიზანია ხელი შეუწყოს სოფლის მეურნეობის სექტორში შემნახველი და გადამამუშავებელი საწარმოების შექმნასა და გაფართოებას. პროგრამის ფარგლებში, შემნახველი და გადამამუშავებელი საწარმოების თანადაფინანსება სამი გზით არის შესაძლებელი – სააგენტოს თანადაფინანსებით, შელავათიანი კრედიტით/ლიზინგით, ან ბენეფიციარის საკუთარი თანამონაწილეობით.	მიმღებ-დამხარისხებელი, გადამამუშავებელი და სამაცივრო მეურნეობები
აგრო-დაზღვევა	პროგრამა მიზნად ისახავს სოფლის მეურნეობის სექტორში სადაზღვევო ბაზრის განვითარებას, რაც ხელს შეუწყობს მეურნეობებისთვის შემოსავლის შენარჩუნებას და რისკების შემცირებას.	ფერმერები / საოჯახო მეურნეობები / კოოპერატივები
ფერმერთა რეგისტრაციის პროექტი	პროექტი ითვალისწინებს ფერმათა/ფერმერთა ერთიანი რეესტრის სისტემის შექმნას, რომლის საშუალებითაც სასოფლო-სამეურნეო აქტივების და მათი მესაკუთრეების შესახებ კონსოლიდირებული ინფორმაცია განთავსდება ერთიან ელექტრონულ სივრცეში.	ფერმერები / საოჯახო მეურნეობები / კოოპერატივები

5.2.8 დონორი ორგანიზაციები

სახელმწიფო პროგრამების გარდა სასოფლო-სამეურნეო ღირებულებათა ჯაჭვის მხარდაჭერას ახორციელებენ საერთაშორისო ორგანიზაციები და დონორები. აღსანიშნავია რამდენიმე მიმდინარე პროგრამა. მათ შორისაა „ევროპის სამეზობლო პროგრამა სოფლისა და სოფლის განვითარებისათვის“ ENPARD III-ის შეთანხმება, რომელსაც ხელი 2017 წელს მოეწერა. ENPARD III გულისხმობს სოფლად განვითარების ინიციატივების მხარდასაჭერად დამატებითი 77.5 მილიონი ევროს მობილიზებას. პროგრამის ძირითად მიზანს წარმოადგენს სოფლის მეურნეობის გაუმჯობესებული კონკურენტუნარიანობა და სოფლის განვითარება.

ასევე, 2016 წელს ხელი მოეწერა მემორანდუმს სოფლის მეურნეობის სამინისტროსა და აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) პროექტის „ზრდა“ შორის, რომელიც ითვალისწინებს მცირე და საშუალო ფერმერული მეურნეობების განვითარებას, სამუშაო ადგილების შექმნას და სოფლად შემოსავლების ზრდას. აღნიშნული პროგრამა ხუთწლიანია და მისი ბიუჯეტი დაახლოებით 15 მილიონ აშშ დოლარს შეადგენს. გარდა ამისა, ავსტრიის განვითარების სააგენტოსა (ADA) და შვეიცარიის განვითარების სააგენტოს (SDC) ფინანსური მხარდაჭერით ხორციელდება რამდენიმე პროექტი. მათ შორის, ცხოველთა იდენტიფიკაციის, რეგისტრაციის და მიკვლევადობის სისტემების დანერგვის პროექტი, რომლის ბიუჯეტი 5.5 მილიონ აშშ დოლარს შეადგენს.

ზემოთ ჩამოთვლილი პროექტების გარდა, 2012 წლიდან, აგრარული დარგის განვითარების ხელშეწყობისათვის არაერთ პროექტს ახორციელებენ შემდეგი საერთაშორისო ორგანიზაციები:

- გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაცია (UN FAO)
- ყოვლისმომცველი ინსტიტუციური განვითარების პროგრამა (CIB Program)
- იაპონიის საერთაშორისო თანამშრომლობის სააგენტო (JICA);
- „ქეა საერთაშორისო“ (Care International), „მერსი კორპს“ (Mercy Corps), „ადამიანი გაჭირვებაში“ (People in Need), ოქსფამ დიდი ბრიტანეთი (OXFAM GB);
- გერმანიის საერთაშორისო თანამშრომლობის საზოგადოება (GIZ);
- გერმანიის განვითარების ბანკი (KFW);

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სხვადასხვა რეგიონში სხვადასხვა დონორი ორგანიზაცია მუშაობს. მაგალითად, ალიანსების პროგრამა კავკასიაში რომელიც ქვემო ქართლში რეგიონში ხორციელდება მერსი ქორფსის მიერ შვეიცარიის განვითარებისა და თანამშრომლობის სააგენტოს (SDC) დაფინანსებით (გელაშვილი და თვალაშვილი 2018). დონორი ორგანიზაციების გარდა, აღსანიშნავია ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციები. მაგალითად აჭარაში ასეთი ორგანიზაციები აქტიურად არიან ჩართულები მანდარინის სექტორის განვითარებაში. ამ მხრივ აღსანიშნავია ბიოლოგიურ მეურნეობათა ასოციაცია „ელკანა“ და „შავი ზღვის ეკო-აკადემია“, რომლებიც სხვადასხვა მიმართულებით ახორციელებენ მანდარინის მწარმოებელ ფერმერთა ტრენინგებს.

5.2.9 ტრანსპორტი

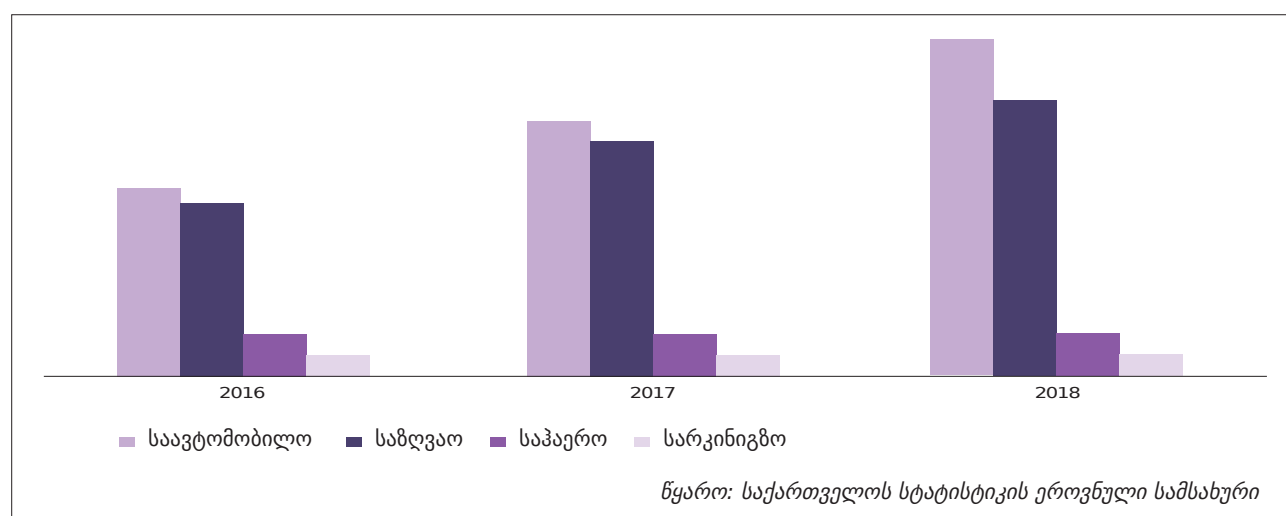
სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ღირებულების ჯაჭვის ერთ-ერთი ბოლო რგოლია ტრანსპორტი. სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ტრანსპორტირებისას ყურადღება უნდა მიექცეს შემდეგ ძირითად საკითხებს:

- სოფლის მეურნეობის პროდუქტების უმრავლესობას ტრანსპორტირებისას სჭირდება სპეციალური კონტეინერებისა თუ მანქანა-მაცივრების გამოყენება, სადაც დაცული იქნება შესაბამისი ტემპერატურული რეჟიმი. ასეთი ტიპის სერვისი როგორც წესი ტრანსპორტირების ხარჯებს აძვირებს დაახლოებით 20%-40%-ით.
- ექსპორტირებისას საჭიროა შესაბამისი საბუთების შეგროვება, რომელიც შეიძლება დამოკიდებული იყოს საექსპორტო ბაზრის კონკრეტულ მახასიათებლებზე.
- რისკების თავიდან ასაცილებლად ტრანსპორტებისას მნიშვნელოვანი კომპონენტია ტვირთის დაზღვევა. დაზღვევის ფასი და პირობები განსხვავდება ტვირთის ტიპის, სატრანსპორტო საშუალებების გამოყენების, სადაზღვევო კომპანიების პოლიტიკისა და ქვეყნების მიხედვით.

ტვირთის საქართველოდან ევროპაში ტრანსპორტირების ღირებულება სპეციალიზებული კონტეინერით დაახლოებით 4000-5000 ევროს ფარგლებში მერყეობს. ასევე, გასათვალისწინებელია დაზღვევის ხარჯი, რომელიც როგორც წესი შეადგენს ზედნადებში მითითებული თანხის 0,2%-0,35%-ს. დამატებით სირთულეს გადაზიდვისთვის წარმოადგენს, ის რომ შანსი მანქანა შეაყოვნონ საბაჟოზე უფრო დიდია სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების ტრანსპორტირებისას, ვიდრე სხვა შემთხვევაში. შეყოვნება კი დამატებით ხარჯებთანაა დაკავშირებული (150 ევრო ყოველ დამატებით დღეზე, რომელსაც მანქანა ატარებს საბაჟოზე).

ზოგადად, საქართველოდან ტვირთების გადაზიდვა ხდება როგორც საავტომობილო, ასევე საზღვაო, საჰაერო და სარკინიგზო ტრანსპორტის გამოყენებით. როგორც ქვედა გრაფიკი აჩვენებს ტვირთების ყველაზე დიდ ნაწილის ტრანსპორტირებისას საავტომობილო ტრანსპორტის გამოყენება, შემდეგ მოდის საზღვაო, საჰაერო და სარკინიგზო გადაზიდვები, შესაბამისად. თითოეული ტრანსპორტირების ტიპის გამოყენებისას გასათვალისწინებელია თავისებურებები და რისკები, რომლებიც თან ახლავს პროცესს. ასე მაგალითად, შავ ზღვაზე შტორმის დროს ფერხდება ევროპის მიმართულებით საბორნე გადაზიდვები. ასევე ბუნებრივი პირობების გაუარესების გამო, ზამთარში ხშირად იკეტება ლარსის საბაჟო გამშვები პუნქტი.

გრაფიკი 7: საქართველოს ექსპორტი ტრანსპორტირების სახეების მიხედვით

6. სოფლის მეურნეობის სექტორის SWOT ანალიზი

ძლიერი მხარეები	- ქვეყნის ნიადაგურ-კლიმატური პირობები - მთავრობის და დონორი ორგანიზაციების მხარდაჭერა
სუსტი მხარეები	- პროდუქტიულობის დაბალი დონე - არასტაბილური გასაღების ბაზრები - პროდუქციის ექსპორტზე გატანის გამოცდილების ნაკლებობა - სერტიფიკატებზე ხელმისაწვდომობა - პროდუქციის მოვლა-მოყვანის თანამედროვე ტექნოლოგიების შესახებ ცოდნის დაბალი დონე - კაპიტალის სიმცირე - სუსტი ლოჯისტიკური სისტემა - მინის ფრაგმენტაცია - მინის რეგისტრაციასთან დაკავშირებით არსებული პრობლემები - ღირებულებათა ჯაჭვის რგოლებში არასაკმარისი კავშირი - ხარისხიანი ნედლეულზე ხელმისაწვდომობა - გამართული სანიაღვრე და ირიგაციის სისტემების სიმცირე
შესაძლებლობები	- მოსავლიანობის ზრდა - შელავათიანი სავაჭრო რეჟიმების არსებობა პოტენციურ ბაზრებთან - ქვეყანაში ტურისტული ნაკადების ზრდა - იმპორტის ჩანაცვლება - თანამედროვე ტექნიკის და ტექნოლოგიების დანერგვა - მინების რეგისტრაციის პრობლემების მოგვარება და კონსოლიდაციის მხარდაჭერა - გლეხების/ფერმერების განათლების ხელშეწყობა - ახალგაზრდების დაინტერესება - იაფი რესურსები
საფრთხეები	- უარყოფითი სტიქიური მოვლენები - დაავადებების და მავნებლების გავრცელება

7. რეკომენდაციები

- წარმოების დაწყებამდე ნიადაგის ანალიზის გაკეთება
- მოსავლის მოყვანის თანამედროვე ტექნოლოგიებზე ცოდნის მიღების საშუალებების გამოყენება
- საგანმანათლებლო პროგრამებში აქტიური ჩართვა და მიღებული რეკომენდაციების პრაქტიკაში დანერგვა
- მიწის რეგისტრაცია
- მიწის გამსხვილება
- დაშვებული შხამქიმიკატების მიზნობრივად გამოყენება
- სანიტარული და ფიტოსანიტარული ნორმების დაცვა
- ერთგვაროვანი, მაღალი ხარისხის პროდუქტების მოყვანა
- სტანდარტის მაჩვენებელი სერთიფიკატების აღება
- სწორი სასესხო პროდუქტის შერჩევა (მაგ. სამომხმარებლოს ნაცვლად სასოფლო სამეურნეო ან ბიზნეს სესხის აღება)
- ფინანსური ორგანიზაციების მხრიდან დონორების დაფინანსებით მიღებული დაბალ-პროცენტიანი მიზნობრივი სასესხო პროდუქტების ათვისება (მაგ. ქალი მეწარმეებისთვის)
- მთავრობის მხრიდან გამოცხადებული სპეციალური მხარდამჭერი პროგრამების გამოყენება, მათ შორის კოოპერატივებისათვის არსებული შეღავათების ათვისება
- დაზღვევის მხარდაჭერის სახელმწიფო პროგრამის აქტიური გამოყენება
- დონორი ორგანიზაციების მიზნობრივი გრანტების ათვისება
- დონორი ორგანიზაციების შემოთავაზებული ცოდნისა და უნარების ასამაღლებელი კურსების გავლა
- პროდუქციის ტრანსპორტირებისას შესაბამისი რეჟიმის დაცვა
- ტრანსპორტირებისას შესაბამისი დოკუმენტაციის მოწესრიგება

დასკვნა

მოცემულ კვლევაში, რომელსაც საფუძვლად უდევს 2017-18 წლებში საქართველოს 7 რეგიონში სპეციალურად შერჩეული 7 პროდუქტის ანალიზი, მიმოხილულია საქართველოს სოფლის მეურნეობის სექტორის კონკურენტუნარიანობასთან დაკავშირებული ძირითადი საკითხები. კერძოდ, სექტორის წინაშე არსებული გამოწვევები და საექსპორტო პოტენციალი, სოფლის მეურნეობის ღირებულებათა ჯაჭვი და მასზე მოქმედი შიდა და გარე ფაქტორები.

კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ საქართველოში სოფლის მეურნეობის განვითარებისთვის არსებული ხელშემწყობი ფაქტორების მიუხედავად (კლიმატურ-ნიადაგური პირობები; სახელმწიფოს მიერ სოფლის მეურნეობის მიმართულებით გაწეული მზარდი ხარჯები; საერთაშორისო დონორების მხარდაჭერი პროგრამები) სექტორი სერიოზული გამოწვევების წინაშეა. მათ შორის შეიძლება გამოვყოთ დაბალი მოსავლიანობა, სუსტი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების ღირებულებათა ჯაჭვი, მიწის მაღალი ფრაგმენტაცია, მიწების რეგისტრაციასთან დაკავშირებული პრობლემები, ნედლეულის დაბალი ხარისხი და შესაბამისი ცოდნის არქონა, გადამამუშავებელი და სამაცივრო მეურნეობის სიმწირე და გაძნელებული წვდომა ფინანსებზე.

რაც შეეხება საექსპორტო პოტენციალს, მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოდან განხორციელებული პროდუქციის ექსპორტს ბოლო 15 წლის განმავლობაში დადებითი დინამიკა აქვს და საქართველოში წარმოებული პროდუქციის ექსპორტზე ვრცელდება მრავალი შეღავათი სხვადასხვა ხელშეკრულების ფარგლებში (მაგ: როგორც მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრ ქვეყანაზე, ვრცელდება შეღავათები ორგანიზაციის სხვა წევრ ქვეყნებთან ვაჭრობისას. ამასთანავე საქართველოს აქვს თავისუფალი სავაჭრო რეჟიმი დსთ ქვეყნებთან, ჩინეთთან და თურქეთთან; GSP შეთანხმება აშშ-სთან, შვეიცარიასთან, ნორვეგია, კანადა და იაპონიასთან და ე.წ. „GSP+“ 2 ევროკავშირის ქვეყნებთან და რაც მთავარია DCFTA ევროკავშირთან) ქვეყანა კვლავ სტაბილური სავაჭრო პარტნიორებისა და მაღალშემოსავლიანი საექსპორტო პროდუქტების ძიების პროცესშია.

კვლევის შედეგები ცხადყოფს, რომ ფერმერების დაინტერესების შემთხვევაში შესაძლებელია მოსავლის მოყვანის თანამედროვე ტექნოლოგიებზე ცოდნის მიღება და საგანმანათლებლო პროგრამებში აქტიური ჩართვით მიღებული რეკომენდაციების პრაქტიკაში დანერგვა. ასევე, სწორი სასესხო პროდუქტის შერჩევით (მაგ. სამომხმარებლოს ნაცვლად სასოფლო სამეურნეო ან ბიზნეს სესხის აღება) და ფინანსური ორგანიზაციების მხრიდან დონორების დაფინანსებით მიღებული დაბალპროცენტიანი მიზნობრივი სასესხო პროდუქტების ათვისებით (მაგ. ქალი მეწარმეებისთვის) ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის გაზრდა. ამის გათვალისწინებით, მიუხედავად ზემოთ ჩამოთვლილი გამოწვევებისა, ფაქტია, რომ სიტუაციის გაუმჯობესებისათვის ქვეყანას აქვს პოტენციალი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Fao. "The State of Food and Agriculture: Leveraging Food Systems For Inclusive Rural Transformation," 2017. www.fao.org/publications.
2. Lowder, Sarah K., Jakob Skoet, and Terri Raney. "The Number, Size, and Distribution of Farms, Smallholder Farms, and Family Farms Worldwide." *World Development* 87 (November 1, 2016): 16–29. <https://doi.org/10.1016/J.WORLDDEV.2015.10.041>.
3. გელაშვილი სალომე და თვალისაშვილი ანდრო. 2018. ბროკოლის ღირებულებათა ჯაჭვის ანალიზი. People in Need და PMC კვლევითი ცენტრი, თბილისი: PMC კვლევითი ცენტრი. http://www.pmcg-i.com/media/k2/attachments/VCA_Broccoli.pdf.
4. კაცია ია, საღარეიშვილი მარიამ და ბასილაძე სოფო. 2018. „შოლოს ღირებულებათა ჯაჭვის ანალიზი“. People in Need და PMC კვლევითი ცენტრი, თბილისი. http://www.pmcg-i.com/media/k2/attachments/VCA_Mandarin.pdf.
5. კოჭლამაზაშვილი რატი, ხატისაშვილი ნინო, საღარეიშვილი მარიამ და ბასილაძე სოფო. 2019. „მაყვლის ღირებულებათა ჯაჭვის ანალიზი კახეთის რეგიონში“. People in Need და PMC კვლევითი ცენტრი, თბილისი. http://pmcresearch.org/policypapers_file/6cd75c934577983ca.pdf.
6. კოჭლამაზაშვილი ირაკლი, კაკულია ნინო და დეისაძე სალომე. „სასოფლო-სამეურნეო მიწის რეგისტრაციის რეფორმა საქართველოში“. თბილისი, 2018. https://reformeter.iset-pi.ge/system/reform_survey_reports/15/ka/Download_File_%285%29.pdf.
7. კოჭლამაზაშვილი რატი და საღარეიშვილი მარიამ. 2018. „მანდარინის ღირებულებათა ჯაჭვის ანალიზი“. People in Need და PMC კვლევითი ცენტრი, თბილისი. http://www.pmcg-i.com/media/k2/attachments/VCA_Mandarin.pdf.
8. „სასოფლო-სამეურნეო ექსტენციის სტრატეგია“. საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო, 2017. <http://enpard.ge/ge/wp-content/uploads/2015/05/ექსტენციის-სტრატეგია.pdf>.
9. „წლიური ანგარიში 2017: საქართველოს სოფლის მეურნეობა“. საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო, 2018.
10. ხატისაშვილი ნინო და კაცია ია. 2019. „პომიდვრის ღირებულებათა ჯაჭვის ანალიზი იმერეთის რეგიონში“. People in Need და PMC კვლევითი ცენტრი, თბილისი. http://pmcresearch.org/policypapers_file/c6b65c9345d242907.pdf.
11. ხატისაშვილი ნინო და გელაშვილი სალომე. 2019. სტაფილოს ღირებულებათა ჯაჭვის ანალიზი სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში. თბილისი: People in Need და PMC კვლევითი ცენტრი. http://pmcresearch.org/policypapers_file/75905c93464f638ef.pdf.
12. ხატისაშვილი ნინო, საღარეიშვილი მარიამ და ბასილაძე სოფო. 2019. „დაფნის ღირებულებათა ჯაჭვის ანალიზი სამეგრელო-ზემო სვანეთის რეგიონში“. People in Need და PMC კვლევითი ცენტრი, თბილისი. http://pmcresearch.org/policypapers_file/3f925c934622ef10d.pdf.

Research